

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra jazyků a literatury

Anne-Marie Suchodolová

Domácí násilí a útlak žen v manželství v díle Anne Brontëové

Mgr. Klára Petříková, Ph.D.

Bakalářská práce

Praha 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Anne-Marie Suchodolová

V Praze, dne 5.1. 2024

Podpis

Poděkování

Za vedení mé bakalářské práce a za cenné rady při psaní bych chtěla srdečně poděkovat

Mgr. Kláře Petříkové, Ph. D. Velké díky za trpělivost a podporu patří také mé rodině, a to zejména mému tatínkovi.

Obsah

ÚVOD	1
1 DOMÁCÍ NÁSILÍ.....	3
1.1 Vymezení základních pojmů	3
1.1.1 Definice domácího násilí	3
1.1.2 Příčiny vzniku domácího násilí	4
1.2 Formy domácího násilí.....	7
2 FEMINISMUS.....	8
2.1 Definice a znaky feminizmu, vývoj feminizmu.....	8
2.2 Vývoj feminizmu ve světě a Evropě	8
2.3 Směry feminizmu	11
3 VIKTORIÁNSKÁ ÉRA.....	13
3.1 Charakteristika viktoriánské doby	13
3.1.1 Společenské třídy (vyšší vrstva, střední vrstva, nižší vrstva).....	14
3.1.2 Upper class (vyšší vrstva)	14
3.1.3 Middle class (střední vrstva)	15
3.1.4 Working class (dělnická třída).....	15
3.2 Role muže a ženy	16
3.3 Manželství.....	17
3.4 Rodina a domácnost	19
4 DVOJÍ ŽIVOT HELENY GRAHAMOVÉ.....	22
4.1 Děj románu	22
4.2 Spojitost díla se životem Anne Brontëové.....	25
5 ANALÝZA ROMÁNU DVOJÍ ŽIVOT HELENY GRAHAMOVÉ	29
5.1 Paradoxy společenských zvyků viktoriánské doby ve Dvojím životě Heleny Grahamové	29
5.1.1 Viktoriánský mužský ideál; Gilbert versus Arthur	29
5.1.2 Sňatky z rozumu vs. sňatky z lásky.....	30
5.1.3 Feministické rysy románu	33
5.1.4 Žena nemůže žít bez manžela	35
5.1.5 Odklon od víry v Boha	36
5.1.6 Měla jenom jedno dítě.....	37
5.2 Znaky domácího násilí ve Dvojím životě Heleny Grahamové	38
5.2.1 Alkoholismus Arthura Huntingdona.....	38
5.2.2 Žárlivost a manipulace	40

5.2.3	Emocionální týrání	43
5.2.4	Výchova syna Arthura	44
5.3	Rozchod a odloučení manžela od syna	46
	ZÁVĚR	49
	SEZNAM ZDROJŮ	52
	Elektronické zdroje	54

Úvod

Domácí násilí je po celou historii přetrvávajícím problémem, který postihuje ženy všech ras, sociálních vrstev a věkových kategorií. Po staletí byly ženy utlačovány a zbavovány svých základních práv, což vedlo ke značné nerovnováze moci ve vztazích. Tato nerovnováha moci se často projevuje v podobě domácího násilí, kdy se ženy stávají oběťmi fyzického, emocionálního a sexuálního zneužívání ze strany svých partnerů.

Jedním z prvních literárních děl, která se zabývají domácím násilím a útlakem žen v manželství, je román Anne Brontëové „*Dvojí život Heleny Grahamové*“. Tento román, vydaný v roce 1848, je silnou obžalobou společenských norem a genderových rolí viktoriánské éry. Anne Brontëová v něm do detailu osvětluje boj ženy o prosazení vlastní samostatnosti a nezávislosti na tyranském manželovi v patriarchální společnosti.

Cílem této bakalářské práce je proto odhalit souvislosti mezi domácím násilím a útlakem žen v manželství v díle Anne Brontëové, které odráží společenskou realitu viktoriánské doby. Práce se soustředí na zkoumání příčin, znaků a důsledků domácího násilí a na to, kterak násilí podkopává svobodu a samostatné působení žen a jejich blahobyt. Dále se práce týká znaků feminismu a charakteristice viktoriánské éry. Optikou feministické teorie tato práce zkoumá, jak dílo Brontëové přispívá k prosazování práv žen a jak inspiruje budoucí generace k boji proti genderovým normám a patriarchálním strukturám. Na základě cílů si práce stanovuje následující tři výzkumné otázky:

VO1: Jaká jsou specifika a paradoxy viktoriánské doby v díle Dvojí život Heleny Grahamové?

VO2: Jak se projevuje domácí násilí v díle Dvojí život Heleny Grahamové?

VO3: Jak se projevuje feminismus v díle Dvojí život Heleny Grahamové?

Bakalářská práce je strukturována do pěti kapitol, z nichž každá se zaměřuje na konkrétní téma související s tématem domácího násilí a viktoriánské doby, následně zkoumá, jak jsou zachycena v románu Anny Brontëové „*Dvojí život Heleny Grahamové*“. První kapitola začíná úvodem do tématu domácího násilí, vymezením základních pojmů a příčin tohoto zneužívání v rámci intimních vztahů. Kapitola se rovněž zabývá různými formami domácího násilí. Druhá kapitola se zabývá pojmem feminismu a rozebírá jeho definici a charakteristiku. Vývoj feminismu je dlouhodobě zkoumán jak ve světě, tak v Evropě,

přičemž jsou zkoumány různé směry feministického myšlení. Třetí kapitola vymezuje viktoriánskou éru a pojednává o jejích sociálních a kulturních charakteristikách, rovněž o rolích mužů a žen v různých společenských vrstvách. Kapitola také zkoumá instituci manželství a rodinnou dynamiku dané doby. Čtvrtá kapitola představuje samotný román, poskytuje shrnutí děje spolu se souvislostmi s autorčiným životem a událostmi, které spojují román a její osobní život. Pátá kapitola je hlavní analýzou románu, která zkoumá paradoxy viktoriánských společenských mravů podrobně popsáné v románu. Kapitola se dále věnuje různým tématům a motivům, které jsou přítomné v textu, včetně myšlenky manželství z rozumu versus manželství založeného na lásce, dále přesvědčení, že žena nemůže žít bez manžela, a také odklonu od tradičních náboženských představ. Hlavní částí kapitoly je pojetí domácího násilí, které se v románu objevuje ve vztahu mezi hlavními postavami Helenou a jejím mužem Arthurem Huntingdonem. Zkoumá manželovu žárlivost, manipulaci, emoční zneužívání a týrání manželky, stejně jako negativní vliv na výchovu jejich malého syna Arthura. Konec této kapitoly pojednává o Helenině odchodu od manžela. Finální částí práce je shrnutí výsledků bádání a výzkumných otázek v kapitole Závěr.

1 Domácí násilí

1.1 Vymezení základních pojmů

1.1.1 Definice domácího násilí

Pojem domácí násilí vznikl z anglického slovního spojení „**domestic violence**“. Jelikož domácí násilí není jednotně ustáleno či vymezeno, nabízí se více prostoru pro subjektivní pojetí problematiky každým autorem.

Násilí je v odborné literatuře definováno podle Ševčík, Špatenková a kol. (2011, str. 15) jako hrubé chování, které způsobuje újmu na fyzickém nebo psychickém zdraví. Cílem agresora je zranit, poškodit, nebo dokonce zabít jinou osobu či více osob prostřednictvím fyzického napadení, špatného zacházení nebo vyhrožování podobným násilím. Vyznačuje se neochotou oběti vyhovět agresorovi, nebo naopak agresorovým bráněním oběti v tom, aby určitou činnost svobodně vykonala. Dalšími prvky je zapojení manipulace, vyvolávání pocitů strachu a viny. Na základě tohoto chování získává násilník nad svojí obětí moc.

U domácího násilí se jedná o formu zneužívání a násilného chování, kterého se na jednotlivci dopouští osoba, s níž žije například partner nebo člen rodiny. K domácímu násilí může docházet v jakémkoli typu domácnosti bez ohledu na věk, pohlaví nebo sexuální orientaci. Okolnosti provázející domácí násilí mohou mít mnoho různých podob, včetně fyzických a slovních útoků, fyzického týrání, omezování osobní svobody, vydírání, sexuálního zneužívání, vyhrožování a dalšího manipulativního chování. Násilník používá tyto taktiky k získání a udržení moci a kontroly nad svou obětí a k vyvolání trvalého strachu, který mu umožňuje nadále uplatňovat svůj vliv a nutit oběť, aby se podřídila jeho vůli (Čírtková, 2020, str. 24).

Následky domácího násilí mohou být závažné a dlouhodobé a mohou zahrnovat fyzická zranění, emocionální traumata a finanční či sociální problémy. Oběti mohou v důsledku týrání zažívat extrémní úzkost, deprese, posttraumatickou stresovou poruchu a další psychické poruchy. Jedná se o častý a dlouhodobý jev, jehož vzorec násilného chování osciluje mezi obdobími klidu a odpuštěním, aby se znovu objevil s ještě větší brutalitou a promyšleností. Uzavřenost domácího násilí ponechává oběti v izolaci a bez svědků, jelikož ti by mohli ovlivnit jejich pohled na věc a např. poskytnout výpověď při obhajobě oběti. Ve skutečnosti pachatelé často využívají tohoto soukromí ve svůj prospěch, přičemž jako důvod

k útoku jim poslouží jakákoli záminka. V důsledku toho má domácí násilí svou vlastní dynamiku, která ztěžuje jeho odhalování a prevenci (Machalová, 2014, str. 63). Nejvíce alarmujícím aspektem domácího násilí je skutečnost, že je často páčáno osobami, které by měly být oběti blízké, například partnerem nebo rodinným příslušníkem. Násilník může využívat své důvěryhodné postavení a moc k manipulaci a ovládnutí své oběti, což oběti ztěžuje odchod z násilné situace. Může také čelit sociální izolaci a stigmatizaci, což může ještě více ztížit vyhledání pomoci a podpory (Čírtková, 2020, str. 56). Domácí násilí má nesporný vliv na emoce žen, což je podloženo vědeckými studiemi. Studie Avdibegovic a kol. (2017) byla provedena s cílem analyzovat emoční profil žen, které se staly oběťmi domácího násilí, a určit vztah mezi dimenzemi emocí a četností vystavení žen domácímu násilí. Výzkumníci použili Plutchikův index emočního profilu (EPI) k posouzení emočního profilu účastnic studie a Modifikovaný inventář domácího násilí k měření zkušeností s různými typy násilí – emocionálního, fyzického i sexuálního. Výzkumníci zjistili statisticky významné rozdíly mezi emočním profilem žen, které se staly oběťmi domácího násilí, a žen, které domácí násilí nezažily. Týrané ženy měly vyšší skóre v dimenzích psychické deprivace/deprese a agrese/sebedestrukce, zatímco ženy, které týrány nebyly, měly vyšší skóre v dimenzích reprodukce a začlenění. Výzkumníci také uvedli, že agrese měla významnou negativní korelaci s reprodukcí, inkorporací¹ a sebeochranou, ale významnou pozitivní korelaci s deprivací a opozicí² (Avdibegovic a kol., 2017, str. 109).

1.1.2 Příčiny vzniku domácího násilí

Domácí násilí často vzniká v důsledku asymetrické mocenské dynamiky mezi oběma partnery, kdy jeden z nich má nad druhým větší kontrolu. Důvody uváděné pro propuknutí agrese jsou často nesmyslné a povrchní. Tento typ násilí je často příznakem znepokojivého vzorce, kdy se míra a četnost útoků vůči oběti stále stupňuje. K běžné kriminální činnosti často vedou jasné motivy, a domácí agrese mnohdy vychází z pocitu oprávněnosti a přesvědčení, že se pachatel nedopouští žádného protiprávního jednání (Postmus, 2020, str. 261-283).

---

¹ Se začleněním se do kolektivu, pozn. autora.

² S vyjádřením nesouhlasného postoje, pozn. autora.

Narozdíl od obyčejné hádky nebo rvačky mezi dvěma přibližně rovnocennými stranami se domácí násilí vyznačuje nerovnováhou moci jedné strany, zpravidla muže, která přetrvává v průběhu opakovaných incidentů. Přesto jsou oběti domácího násilí agresorem či okolím běžně obviňovány z toho, že násilí vyprovokovaly nebo způsobily, což často vede k pokračujícímu cyklu násilí a viktimizace. Jeden z hlavních důvodů propuknutí domácího násilí vychází z přesvědčení, že jeden z partnerů má nad druhým jakousi převahu. Agresor může zastávat předpojaté názory týkající se pohlaví nebo přijímání fyzické agrese jako legitimního způsobu řešení sporů. Další příčina může souviset s hluboce zakořeněnou nejistotou nebo psychickými poruchami, které mohou jedince předurčovat k tomu, aby se spoléhal na fyzickou agresi jako na způsob vyjádření emocí nebo vynucení moci nad partnerem (Paprsteinová, 2019, str. 71).

Nejčastějším prostředím domácího násilí jsou partnerské vztahy a oběťmi tohoto násilí jsou převážně ženy. Ševčík, Špatenková a kol. (2011, str. 63) pak podrobně popisují jako týrané ženy ty, které jsou na svých partnerech materiálně závislé a jsou vůči nim submisivní a poslušné. Sociální vazby mají tyto ženy často minimální, nebo jim vazby chybí úplně. Tyto ženy mají tendenci omlouvat násilné chování svého partnera a přičítat ho špatné náladě partnera nebo jeho nepříjemným zážitkům z minulosti. Týrané ženy mají obvykle strach a trpí pocitem bezmoci, beznaděje a bezcennosti. Sice nejsou schopny tolerovat násilné chování svého partnera, ale domnívají se, že z jejich situace neexistuje východisko. Prožívají intenzivní pocity viny a mají pocit, že jsou za situaci zodpovědné. V mnoha případech domácího násilí oběť útoky bagatelizuje nebo chování agresora omlouvá. Důvodem je často pocit strachu nebo přesvědčení, že se situace časem zlepší. Tím pádem k pokusu o řešení situace často dochází až tehdy, když se oběť bojí o své zdraví a život, nebo když už není schopna týrání dále udržet v tajnosti. K domácímu násilí může docházet v jakémkoli typu vztahu – bez ohledu na socioekonomický status, vzdělání, rasu nebo etnickou příslušnost (Topinka, 2016, str. 1).

Existuje řada teoretických přístupů, které se snaží objasnit příčiny vzniku domácího násilí. Tyto faktory se pokoušejí vysvětlit autoři Ševčík, Špatenková a kol. (2011, str. 102) na modelu kanadského psychologa Donalda George Duttona:

Na makrosystémové úrovni hrají významnou roli hierarchické hodnoty dominance a mužské nadvlády, které udržují patriarchální myšlení, jenž věří v hierarchické uspořádání společnosti, kde muži zaujímají vedoucí postavení. Tato hierarchická struktura poskytuje

mužům výsadní postavení ve společnosti a podporuje je v tom, aby uplatňovali svou moc a kontrolu nad ženami, a to jak v soukromé, tak ve veřejné sféře.

K rozvoji domácího násilí přispívá také **exosystémová úroveň**, která představuje bezprostřední životní (sociální) prostředí jedince. Faktory jako nezaměstnanost, nedostatek financí a nižší úroveň vzdělání omezují přístup k sociálním institucím, které mohou poskytnout podporu a zdroje pro osvobození se od násilného partnera. Kromě toho může exosystém vytvářet precipitátory a nárazníky domácího násilí, které buď zesilují, nebo zmírňují pravděpodobnost násilného chování.

Důležitým faktorem domácího násilí je také **mikrosystémová úroveň**, kterou představuje samotná rodina. Soukromí rodinné jednotky ztěžuje uplatňování mechanismů sociální kontroly a účinnou regulaci chování jednotlivých členů rodiny. Nebezpečné jsou také jasně vymezené a předepsané role v rodinné struktuře, protože od členů rodiny se očekává, že se budou chovat podle obecných pravidel pro role, která nemusí být v souladu s jejich osobními kompetencemi nebo zájmy. Důvěrný vztah může také vést k rizikovějším interakcím, zejména ve chvílích velkého stresu nebo konfliktu.

Ontogenetická úroveň pak zkoumá individuální charakteristiky násilných i ohrožených jedinců a jejich vzájemné interakce. Ontogenetické teorie předpokládají, že násilné chování je naučené a že vystavení násilí v dětství zvyšuje pravděpodobnost násilného chování v dospělosti. Teorie cyklického násilí tak předpokládá, že násilí se předává z generace na generaci, kdy se děti, které zažily násilí v rodině, naučí toto chování udržovat ve svých vztazích a u svých dětí (Ševčík, Špatenková a kol., 2011, str. 102-103).

Kromě těchto rovin poskytují další vhledy do příčin domácího násilí i další teorie. Například **sociologická vysvětlení** zdůrazňují jako zásadní příčinu násilí sociální stres, přičemž v násilných vztazích jsou častými faktory např. nezaměstnanost, nevyhovující bydlení a nízký příjem. Tato teorie však byla kritizována za to, že popírá existenci domácího násilí v jiných než nižších vrstvách společnosti (Postmus, 2020, str. 215).

Feministické teorie považují domácí násilí za uplatňování moci a kontroly nad ženami, které odráží nerovnováhu ve vztahu, kde má jeden z partnerů výraznou převahu nad druhým. Tato teorie vychází z historického kontextu mužské nadvlády a postavení žen (Acorus, 2022, str. 1).

1.2 Formy domácího násilí

Domácí násilí zahrnuje různé formy zneužívání, z nichž každá má specifické důsledky a dopad na oběť. Fyzické násilí je pravděpodobně nejzřetelnějším a nejpřímochařejším projevem domácího násilí. Může mít mnoho podob, od fackování po bití předměty nebo zbraněmi, a představuje vážné ohrožení zdraví a bezpečí oběti. Násilné chování pachatele se může rychle a nepředvídatelně stupňovat a vystavovat oběť neustálému riziku újmy, zranění nebo smrti (Acorus, 2022, str. 1).

Psychické násilí je naproti tomu často méně viditelné, ale neméně ničivé. Slovní týrání, ponižování a neustálá kontrola každodenní rutiny oběti mohou narušit její sebeúctu a pocit samostatnosti. Útočník může používat urážky, zastrašování a vydírání, aby nad obětí získal moc, a nakonec v ní vyvolat pocit bezmoci, útlaku a pasti. K emočně násilným situacím dochází tehdy, když pachatel oběť neustále ovládá ponižováním a zesměšňováním, vyhrožováním odebráním dětí, obviňováním oběti apod. Emoční násilí má trvalé následky na duševní zdraví oběti a může vést k depresi, úzkosti a posttraumatické stresové poruše (Ševčík, Špatenková a kol., 2011, str. 86).

Další zákeřnou formou domácího násilí, která se vyžívá k izolaci a kontrole, je sociální násilí. Může mít mnoho podob. Agresor například brání oběti vyhledávat lékařskou nebo právní pomoc, zakazuje jí používat komunikační kanály nebo usiluje o omezení jejího styku s přáteli a rodinou. Pachatel může využívat děti kvůli jejich zranitelnosti, čímž oběť přinutí vyhovět jeho požadavkům (Ševčík, Špatenková a kol., 2011, str. 88).

S jinými formami domácího násilí se často prolíná i sexuální násilí a zahrnuje používání nátlaku, hrozby nebo fyzické síly k sexuálním aktům proti vůli oběti. Sexuální násilí může mít mnoho podob, včetně znásilnění, sexuálního napadení a nechtěného sexuálního kontaktu. Může mít pro oběť trvalé fyzické a psychické následky, od pohlavně přenosných chorob a nechtěného těhotenství až po trauma a úzkostné poruchy (Ševčík, Špatenková a kol., 2011, str. 88).

Ekonomické násilí zahrnuje kontrolu finančních zdrojů oběti, zadržování finančních prostředků nebo majetku a úplnou kontrolu nad jejími příjmy a výdaji. Tato forma násilí často zanechává oběť zranitelnou a závislou, což jí ztěžuje možnost opustit násilný vztah a začít nový život (Acorus, 2022, str. 76).

2 Feminismus

2.1 Definice a znaky feminismu, vývoj feminismu

Feminismus byl definován z různých úhlů pohledu a v odlišných historických obdobích. Proto není možné přijít s jediným popisem, který by dostatečně vystihl všechny cíle a zájmy feminismu. Nicméně feminismus lze definovat jako zájem o rovnocenné postavení žen ve společnosti. Feministické hnutí nikdy nenabízelo ucelenou ideologii, ale jeho hlavním principem byl vždy boj za společenskou změnu, která by zrovnoprávnila postavení mužů a žen ve společnosti (Mangan, 2019, str. 31).

Jako obecný cíl feminismu lze považovat to, aby žena byla pojímána jako individuum se svými vlastními právy. Feminismus však není jen ženské hnutí, ale také sociální a politický směr, který usiluje o rovné příležitosti mužů a žen ve veřejné i soukromé sféře. Feminismus reaguje na znevýhodňování žen vůči mužům a taktéž připouští útlak žen ze strany společnosti. V tomto ohledu vytváří plány na dosažení rovných příležitostí a posílení postavení žen ve společnosti, za což se na počátku 19. století ve svých spisech zasazuje francouzský filosof a zakladatel feministické tradice Charles Fourier (Mangan, 2019, str. 59).

2.2 Vývoj feminismu ve světě a Evropě

V průběhu dějin byly ženy ve většině společností, ne-li ve všech, podřízeny mužům. Pro ženy bylo předem stanoveno rozdělení práce na základě biologických skutečností – rození dětí a péče o ně. Práce v domácnosti tak byla vždy nezbytnou součástí ženské existence. Na základě svojí podřízenosti nebyly ženy považovány za způsobilé, aby se účastnily politického života a měly jen malé slovo při rozhodování o důležitých politických událostech. V nižší společenské vrstvě se některé ženy nemohly zdokonalovat ve svých schopnostech a zájmech, např. ve čtení, psaní, jezdeckví atd. stejným způsobem jako muži. Rozpory v rozdělení povinností, práv a svobod mezi muži a ženami existovaly v průběhu historického vývoje civilizace jako protest proti patriarchálnímu útlaku (Knotková-Čapková a kol., 2008, str. 123).

Jedním z klíčových zlomů v dějinách feminismu je osvícenství, které ženám upřelo možnost usilovat o vlastní cíle v oblasti rozumu, rozvoje, vzdělání, seberealizace a

osvobození od vnějších omezení. Významní osvícenští myslitelé jako Rousseau kategoricky nesouhlasili s rovnoprávností žen.

Na patriarchálním uspořádání společnosti má značný podíl také přítomnost vliv monoteistických náboženství. Náboženství, jako je islám a jeho odnože, historicky zdůrazňovala tvrdé podřízení žen mužům a kladla ve společnosti jako primární lidskou povinnost zachování kontinuity. Tato náboženství přikládají velký důraz na regulaci ženské sexuality. Podle těchto náboženství byl vztah muže k ženě objektivní, žena a její tělo byly v podstatě jeho majetkem (Knotková-Čapková a kol., 2008, str. 125). Tyto myšlenky v některých lokalitách světa přetrvávají a jsou uznávány dodnes. Emancipace je v islámských zemích v porovnání s Evropou a Amerikou výrazně pozadu. I zde se proto dle názoru autorky vytváří větší prostor pro rozvoj a zamlčování domácího násilí.

Podle Tomeše (2009, str. 90) měly ženy ve společnosti historicky nevýhodné postavení ve většině náboženství. K přiblížení této pravdy lze použít skutečnost, že bůh byl v monoteistických náboženstvích vždy mužského pohlaví. Muž byl tak vždy staven jako ženě nadřazený. Rovné politické, sociální a ekonomické role mužů a žen nebyly až do 60. let 20. století brány v úvahu, ale díky zvýšenému úsilí žen se tato situace radikálně změnila. Jak tradiční kultura ustupovala moderní civilizaci, začalo se postupně měnit i společenské postavení žen. Na počátku 19. století vzniklo feministické společenské hnutí.

Samotný feminismus se v zemích Evropy rozvíjel ve třech vlnách. **První vlnu**, respektive první fázi vývoje feminismu, lze časově zařadit do 19. století. Jedním z cílů první vlny bylo uznání základních lidských práv, zejména těch politických a občanských, jako je např. právo volit, vlastnit majetek a vzdělávat se. V této oblasti však není rozvoj v Evropě jednotný, v některých státech se prolíná až do druhé vlny (Sokolová, 2004, str. 206-207).

Během Velké francouzské revoluce začaly mít ženy odvahu zkusit vyjádřit své požadavky týkající se uznání základních lidských práv, či možnosti se vzdělávat, anebo vlastnit hmotný majetek, avšak jejich cíle naplněny nebyly. Myšlenka rovnosti se začíná objevovat teprve až na počátku 19. století se vznikem moderní měšťanské společnosti. Zda je dotyčný muž nebo žena nicméně zůstalo hlavním určujícím faktorem společenského postavení, který přetrvával i nadále. Významným faktorem byla v této době hodnota peněz. Muž chodil do práce a vydělával peníze, v důsledku čehož na něm byla žena závislá. Role ženy tak byla omezená, jelikož oproti mužům, kteří měli možnost žít svobodně a veřejně, byly ženy od společnosti izolovány. Feminismus získal další prostor během 1. poloviny 20.

století, zejména v souvislosti se světovými válkami. Odchodem mužů na frontu se pro ženy uvolnily pracovní příležitosti, stejně tak musely ženy žít samostatně a pracovat i několik let. Tím byla pokořena závislost žen na mužích, zejména z hlediska ekonomického. Ženy během světových válek pracovaly jak v továrnách na výrobu zbraní a munice, zdravotnického materiálu, tak také jako dobrovolné sestry (Havelková, 2004, str. 114).

Druhá vlna feminismu se datuje od 2. poloviny 20. století. Kladla si za hlavní požadavek, aby jinakost nepředstavovala něco, co zakládá nerovnost, jinými slovy, aby to, že je někdo „jiný“ neznamenal, že je někdo „lepší nebo horší“. Na počátku druhé vlny se ženám podařilo získat řadu práv, včetně práva na potrat a možnosti vzdělání a práce v jakékoli profesi. Dalším zásadním bodem, který je třeba zdůraznit, je skutečnost, že ženy v této době dostaly možnost o sobě přemýšlet a mluvit a být součástí veřejného dění (Havelková, 2004, str. 115).

Třetí vlnu lze datovat od 90. let 20. stol. až do současnosti. Třetí vlna feminismu rozlišuje pohlaví (biologická danost, pohlavní orgán) a gender (vlastní identifikace, kým se cítíme). S kategoriemi, jako je věk, rasa a náboženství, nabízí jiný pohled na pohlaví a sexualitu než druhá vlna (Sokolová, 2004, str. 206-207).

Třetí vlnu je možno označit za velmi rozmanitou, protože se v ní objevují různé proudy, z nichž některé se vzájemně kritizují. Mezi zmíněné proudy patří například feminismus liberální, marxistický, radikální, lesbický, multikulturní, ekologický, postmoderní či náboženský (viz níže).

Za čtvrtou vlnu feminismu se považuje propagace feminismu na sociálních sítích, stejně tak jako společenská destigmatizace bezdětných žen a žen žijících bez partnera během svého produktivního věku. Dalším projevem může být hnutí *Me Too*, jehož cílem je odhalování sexuálního nátlaku, násilí a privilegizace na pracovištích. Dále se bojuje zejména o zrovnoprávnění v oblasti platů a uzavírání tzv. *pay gaps* (platových mezer), což se projevuje nižším odměňováním žen za práci na stejné pozici v porovnání s mužem. Nejpokrokovější zemí v této oblasti je Island, kde až 99 % žen má stejný plat za stejnou pracovní pozici jako muž. Dokonce zde existují vládní směrnice, dle kterých musí soukromá firma platit pokuty, pokud kontrola zjistí přítomnost platové mezery (Mangan, 2019, str. 75).

2.3 Směry feminizmu

Feministické hnutí se člení do mnoha myšlenkových směrů, tudíž zdaleka nemá jednotnou podobu. Zatímco některé myšlenky se vzájemně doplňují a navazují na sebe, v jiných se rozcházejí nebo stojí v příkrém rozporu. Hlavními společnými cíli všech směrů jsou snaha o rovnost pohlaví, prosazení postavení žen ve společnosti a svoboda žen. Jednotlivé směry se odlišují především stylem, jak se snaží jednotlivých cílů dosáhnout (Sokolová, 2004, str. 206-207).

Liberální feminizmus je nejsilnější směr feminizmu, který se snaží o rovnoprávnost žen, a především bojuje za to, aby ženy měly možnost prosazovat se na stejné úrovni jako muži podle svých individuálních předpokladů a zájmů. Ve znamení liberálního feminizmu probíhala první vlna feminizmu. Podle liberálního feminizmu jsou všichni ze své podstaty stejní a jejich případné rozdělení je většinou důsledkem rozdílné výchovy a prostředí. Východisko spočívá především v postupné změně perspektivy a v odmítnutí představy, že muži a ženy mají rozdílné společenské povinnosti. Na druhou stranu by se obě pohlaví měla spíše než na rozdíly ve společenských rolích zaměřit na to, co je podobné, a tyto předsudky rozptýlit. V důsledku toho jsou dialog a spolupráce s muži považovány za významné a přínosné. Před radikální revolucí se dává přednost plynulým a soustavným reformám a prosazuje se zejména úprava právního systému. Mezi představitelky liberálního feminizmu patřila třeba americká socioložka Cynthia Fuchs Epsteinová (Šubrt, 2010, str. 64).

Radikální feminizmus vychází z myšlenky, že kvůli patriarchálnímu uspořádání naší společnosti jsou ženy utlačovány muži na všech rovinách. Zaměřuje se především na problematiku zneužívání a sexuálního vykořisťování žen muži. Tím radikalizuje a převrací současný dualistický model. Usiluje o nastolení matriarchátu a budoucnost vidí v režii žen. Jelikož se útlak odehrává převážně v rodině, vyznačuje se také zrušením hranic mezi veřejnou a soukromou (politickou) sférou a prosazují společný rodový základ lidského jedince bez rozdílu pohlaví, což nazýváme androgynií. Mezi zástupce tohoto proudu patří například Mary Daly, Ti-Grace Atkinson či Shulamith Fireston. Do radikálního feminizmu řadíme např. lesbický feminizmus či psychoanalytický feminizmus (Šubrt, 2010, str. 65).

Marxistický feminizmus transformuje Marxovu kritiku kapitalistického útlaku a aplikuje ji na postavení žen. Zaměřuje se především na finanční aspekty života a konkrétně podporuje rovný přístup k zaměstnání a finančním zdrojům obecně. Ekonomická nezávislost ženy vede k nezávislosti a její rovnoprávnosti i v dalších rovinách. Podle marxistického

feminismu je jediným východiskem úplná změna společenských struktur s cílem vymýtit sociální nespravedlnost, což lze provést pouze revoluční cestou, nikoli reformou. Významnými marxistickými myslitelkami jsou např. Nancy M. Hartsock, Sheila Rowbotham a další (Sokolová, 2004, str. 206-207).

Feministický postmodernismus zastává názor, že muž i žena jsou uměle vytvořené kategorie genderu, nejsou tedy biologicky dané. Jsou dané pouze kulturně. Gender má sice podle feministek větší vliv na chování jedince než pohlaví, ale přesto biologické pohlaví nezpochybňují. Identita muže a ženy je tedy neměnná. A právě dle biologických faktorů je pak žena upozadována. (Mangan, 2019, str. 255).

Teorie queer vychází z teorie postmoderního feminismu. Tato teorie přidala zásadní důraz na konstrukce sexuality a sexuálních identit. Zpochybňuje existenci pouze dvou pohlaví. Zdůrazňuje osobní pocit identity. Queer teorie si klade tuto základní otázku: Co tvoří muže mužem a ženu ženou? Ukazuje se, že genderová identita je individuální záležitost, která v souvislosti s kontextem, ve kterém se objevuje, získává důležité politické významy (Mangan, 2019, str. 255).

Feminismus třetího světa vychází z kombinace marxistického feminismu a postmodernismu. Koncept feminismu třetího světa zastává názor, že západní feminismus a marxismus nejsou pro ženy třetího světa vhodné. Důvodem tohoto pojetí je skutečnost, že tyto dva modely umožnily v mnoha ohledech vykořisťování třetího světa prostřednictvím cizích filosofii. Feminismus třetího světa si tuto skutečnost uvědomuje a snaží se změnit paradigma přijetím feminismu postmodernismu, aby odmítl univerzální nároky marxismu založeného na Západě (Delap, 2022, str. 227).

Feminismus třetího světa zkoumá především zkušenosti žen ve třetím světě, zejména ty, které jsou důsledkem uplatňování západních modelů rozvoje. Toto zkoumání poukazuje na nerovný vztah mezi rozvinutým Severem a rozvojovým Jihem. Feminismus třetího světa varuje před přílišným spoléháním na západní modely, které uspokojují pouze potřeby a blahobyť Západu. Tyto modely dále znevýhodňují třetí svět, vytvářejí genderové rozdíly, nerovnosti a sociální selhání (Delap, 2022, str. 228-229).

3 Viktoriánská éra

3.1 Charakteristika viktoriánské doby

Viktoriánská éra, trvající od roku 1837 do roku 1901, je spojena s dobou vlády královny Viktorie, která se stala symbolem stability a moci. Britské impérium, které bylo v tomto období na vrcholu slávy, se stalo světovou velmocí, rozšířilo své koloniální panství a zažilo obrovskou hospodářskou a politickou prosperitu. Zahraniční politika tohoto období se zaměřovala především na koloniální expanzi, v níž kolonie sloužily jako zdroj surovin, nových pracovních příležitostí a odbytiště pro britské výrobky. Nejvýznamnější kolonií této doby byla Indie, jejíž císařovnou se Viktorie stala v roce 1876 (Dennis a Skilton, 2016, str. 112).

Viktoriánská doba byla nejen obdobím koloniální expanze, ale znamenala také doznívání první průmyslové revoluce a nástup druhé průmyslové revoluce – známé také jako technologická a vědecká revoluce. Po celé Británii vyrostly továrny, které změnily ekonomickou krajinu a vytvořily nové příležitosti pro obchod a podnikání. Rozmach kapitalismu s sebou přinesl i významné změny ve společenském životě. Tyto změny však také vytvořily výrazné sociální a ekonomické nerovnosti, protože mnoho dělníků bylo vykořisťováno a nuceno žít a pracovat v nebezpečných podmínkách. Průmyslová revoluce dále prohloubila rozdíly mezi společenskými třídami a typická pro toto období byla masová migrace dělníků do měst. Nově vznikající dělnická třída začala hrát klíčovou roli, což vedlo ke vzniku odborů a postupnému zavádění volebních reforem (Schlossberg, 2017, str. 83).

Druhá polovina 19. století znamenala období rychlého technologického pokroku a nových objevů, kdy došlo k vynálezům, které způsobily revoluci v různých oblastech života. Jména vynálezců, jako byli Thomas Alva Edison, Alexander G. Bell, Louis J. Daguerre, Emile Berliner, bratři Lumiérové a bratři Wrightové, jsou úzce spjata s jejich vynálezy, mezi něž patří mimo jiné žárovka, telefon, fotografie, gramofon, film a letadlo. Na konci století byl vyvinut spalovací motor automobilů, který byl pojmenován po Carlu F. Benzovi. Také železniční doprava se stala sofistikovanější, pravidelnější a levnější (Dennis and Skilton, 2016, str. 124).

Viktoriánská éra se vyznačovala přísnou společenskou hierarchií a třídními rozdíly. Tyto rozdíly byly založeny na kombinaci různých faktorů, včetně sociálního postavení, bohatství, vzdělání a povolání. Vyšší vrstvy měly značnou společenskou a ekonomickou

moc, zatímco nižší vrstvy byly často marginalizovány a sociálně vyloučeny. Viktoriánská společnost byla také silně patriarchální, muži zastávali většinu mocenských pozic a ženy zastávaly podřízené role (Schlossberg, 2017, str. 87).

3.1.1 Společenské třídy (vyšší vrstva, střední vrstva, nižší vrstva)

Ve viktoriánské éře byla společnost rozdělena do různých společenských tříd, které byly definovány bohatstvím, povoláním a rodinným zázemím. Na vrcholu společenské hierarchie stála aristokracie, která se dále dělila na vyšší šlechtu a panstvo. Pod aristokracií se nacházela střední třída, která byla v 19. století rychle rostoucím segmentem společnosti. Na konci společenské hierarchie se nacházela dělnická třída, kterou tvořili jedinci živící se manuální prací. Do této skupiny patřili mimo jiné tovární dělníci, horníci a zemědělství dělníci. Navzdory svému počtu měla dělnická třída omezenou politickou a ekonomickou moc a často byla vystavena špatným životním a pracovním podmínkám (Harrison, 2013, str. 164).

3.1.2 Upper class (vyšší vrstva)

Vyšší třída ve viktoriánské Británii tvořila jen malé procento z celkového počtu obyvatel. Aristokraté se slavnými jmény často zastávali pozice s velkou mocí a vlivem a působili jako ředitelé různých společností. Šlechta se neomezovala jen na titulovanou aristokracii. To bylo dáno především principem primogenitury, který zajišťoval, že titul mohl zdědit pouze nejstarší syn. Klasifikace šlechty se stala významnou zejména v otázkách sňatků, protože rodiny se značně lišily velikostí svých majetků a titulů. Některé rody zanikly, protože neměly dědice, jiné například zbankrotovaly (Wasson, 2010, str. 357).

Některé staré šlechtické rody tedy zchudly natolik, že musely vyhledávat sňatky s novou bohatou střední třídou nebo americkou „aristokracií“, aby si udržely své postavení. Od mladších synů šlechticů, kteří nezdědili majetek, se očekávalo, že budou sloužit v armádě, církvi nebo diplomatických službách, případně dosáhnou na poslanecký mandát. Navzdory výlučnému charakteru vyšší třídy ve viktoriánské Anglii se tak vyskytly případy, kdy byly společenské hranice překročeny. Například tehdejší bohatí průmyslníci začali nakupovat statky a vytvářet si vlastní aristokratický status. Zároveň se příslušníci střední třídy mohli díky výnosným podnikatelským záměrům dostat do vyšších společenských vrstev a dosáhnout takového bohatství a postavení, které bylo dříve vyhrazeno pouze šlechtě (Mitchell, 2011, str. 512).

3.1.3 Middle class (střední vrstva)

Střední třída v Británii byla stále relativně malá a snadno identifikovatelná podle profesí. Většinu příslušníků střední třídy tvořili obchodníci, bankéři a velkoobchodníci. Postupně se však základna střední třídy rozšiřovala a zahrnovala širší spektrum profesí. Zatímco dříve se střední třída skládala pouze z profesionálů, jako byli anglikánští duchovní, lékaři a právníci, v roce 1851 se její zastoupení začalo měnit. Postupně započala tato třída zahrnovat širší spektrum profesí, jako byli nižší úředníci, veterináři, dražitelé a manažeři malých podniků. Tito jednotlivci nebyli vždy považováni za osoby na stejné úrovni jako podnikatelé, přestože patřili do střední třídy. Například lékaři a úředníci patřili do střední třídy, ale nepovažovali se za součást stejné společenské vrstvy jako podnikatelé (Schlossberg, 2017, str. 128).

Ve druhé polovině století počet osob z nižší střední třídy rychle rostl. Tito jedinci byli často profesionálové s bílými límečky, kteří pracovali jako nižší úředníci v různých odvětvích. Patřil mezi ně maloobchodní prodej, bankovníctví, účetnictví a reklama. V rámci této vrstvy vznikla skupina profesionálních manažerů, kteří převzali řízení malých podniků od nekvalifikovaných rodinných příslušníků majitelů malých podniků. Nižší střední třída za to obviňovala vyšší střední třídu a zároveň se jí obávala. Poukazovala na bohatství a postavení, které přinášelo příslušnost k vyšší střední třídě, ale zároveň se obávala pádu do chudoby. Strach z chudoby se projevoval zejména u nižší střední třídy (Mitchell, 2011, str. 565).

3.1.4 Working class (dělnická třída)

Během viktoriánské éry se dělnická třída ve Velké Británii stala početnější a významnější než v jakémkoli předchozím historickém období. Průmyslová revoluce proměnila zemi v centrum ekonomické aktivity a k uspokojení požadavků vzkvétajícího průmyslu bylo zapotřebí vysoce výkonné pracovní síly. Dělnická třída této éry však zažívala drsné životní a pracovní podmínky a čelila mnoha výzvám, které se trvale zapsaly do její historie. Dělnická třída zahrnovala mnoho dělníků, kvalifikovaných i nekvalifikovaných dělníků a továrních dělníků, kteří žili v hrozných podmínkách s vysokou mírou chudoby, nerovnosti a sociálních předsudků. Zvláště špatné byly životní podmínky, mnoho lidí žilo ve stísněných a nehygienických podmínkách. Mnoho dělnických rodin žilo v malých pronajatých místnostech, kde se dělily o prostor s dalšími rodinami, takže jim zbývalo jen málo prostoru pro soukromí a osobní prostor. Nedostatek řádných hygienických zařízení

vedl k šíření nemocí a mnoho lidí bylo odkázáno na veřejné kašny a společné umývárny (Wasson, 2010, str. 362).

Dělnická třída ve viktoriánské Británii čelila mnoha problémům také na pracovištích. Zejména práce v továrnách byla namáhavá a dělníci snášeli dlouhou pracovní dobu, přísnou disciplínu a nebezpečné pracovní podmínky. Bezpečnostní předpisy byly často nedbalé a k nehodám docházelo až příliš často. Neexistovaly ani účinné pracovní zákony a dělníci měli jen malou kontrolu nad svou pracovní dobou a podmínkami. Často dostávali mizernou mzdu, která sotva stačila na pokrytí základních potřeb (Harrison, 2013, str. 165).

3.2 Role muže a ženy

Postavení žen ve viktoriánské společnosti bylo velmi špatné. Nebyly považovány za schopné racionálního myšlení, a proto byly nuceny spoléhat se v důležitých rozhodnutích na rodiče nebo manžele, snižovat svou nezávislost a nerespektovat svůj intelekt. Ženy ze střední a vyšší třídy byly omezovány společenským očekáváním, které je nutilo k životu soustředěnému kolem manželství, dětí a domácích povinností. Od žen se neočekávalo, že nebudou sledovat své vlastní cíle nebo intelektuální zájmy, ani k tomu nebyly povzbuzovány, jejich život byl předurčen společenskou rolí, očekávalo se, že se budou věnovat pouze blahu manželů a dětí (Mitchell, 2011, str. 579).

Nabídka pracovních příležitostí pro ženy byla neuvěřitelně omezující a hluboce limitovaná – ženy měly výslovně zakázáno vykonávat mnoho profesí, včetně těch, kde bylo zapotřebí intelektuální zdatnosti nebo jakýchkoli technických schopností. Například profese jako právo či medicína byly ženám zapovězeny. A bylo považováno za nemyslitelné, aby se jich ženy účastnily. I když ženy práci našly, jednalo se obvykle o špatně placená místa vychovatelek nebo učitelek. Pokud pracovaly, jejich mzdy byly navíc nižší než u mužů a jejich možnosti kariérního postupu byly omezené. Svobodné nebo ovdovělé ženy ze střední třídy byly často nuceny najít si práci v podřadných zaměstnáních (Spencer, 2015, str. 94).

Přestože byly ženy vystaveny represivním a nelítostným normám, pokračovaly v úsilí a obhajobě svých práv. Začaly se dožadovat rovného přístupu ke vzdělání, a dokonce usilovat o vstup do světa financí a politiky. Jejich aktivita nakonec vedla ke vzniku organizací, jako byly Ženské sociální a politické odbory (WSPU) a tzv. sufražetky, které se zasazovaly o volební právo žen. I přes jejich snahu však byl boj za práva žen dlouhý, náročný

a mocenské zájmy společnosti ženám nadále bránily uskutečňovat své cíle (Mitchell, 2011, str. 591).

V politice měli dominantní postavení muži a ti také zastávali většinu mocenských pozic. Muži také zastávali vedoucí funkce v armádě a v orgánech činných v trestním řízení a také ve vyšších pozicích průmyslu a obchodu. Je však třeba poznamenat, že postavení mužů v britské společnosti ve viktoriánské éře nebylo homogenní. Třída, společenské postavení a vzdělání muže měly významný vliv na možnosti, které měl k dispozici. Například muži z dělnické třídy mohli mít omezený přístup ke vzdělání a častěji pracovali v manuálních profesích, zatímco muži z privilegovaných rodin byli obvykle vzdělaní a zastávali vlivnější pozice ve společnosti (Tosh, 2007, str. 79).

I přes tyto rozdíly byla viktoriánská éra charakteristická rozšířeným přesvědčením o nadřazenosti mužů nad ženami. To se projevilo v tehdejších právních a sociálních strukturách, které byly navrženy tak, aby posilovaly mužskou dominanci a potlačovaly hlasy a práva žen. Muži byli považováni za hlavní živitele rodiny a hlavy domácnosti, zatímco ženy byly odsunuty do domácí sféry a očekávalo se od nich, že budou udržovat domácnost a pečovat o rodinu. Jedním z pozoruhodných jevů viktoriánské éry byl vzestup střední třídy, který přinesl mužům nové možnosti uplatnění v profesích, jako je právo, medicína a finančnictví. To umožnilo mužům z jiných než aristokratických poměrů dosáhnout mocenských a vlivných pozic a rozšířit pro sebe a své rodiny sociální mobilitu (Tosh, 2007, str. 81-82).

3.3 Manželství

Ve viktoriánské éře bylo manželství považováno za prestižní záležitost, zejména pro ženy. Vzhledem k vyššímu počtu žen oproti mužům bylo uzavření manželství považováno za úspěch a zajišťovalo jim společenské postavení. V manželském svazku však existoval značný rozpor mezi láskou a rozumem, což se stalo oblíbeným tématem románů 19. století. Hluboce zakořeněné bylo společenské očekávání, že oba partneři budou do manželství přispívat. Ženy, které si do manželství přinesly věno, měly jen malé znalosti a kontrolu nad tím, jak s ním hospodařit (Delamont and Duffin, 2013, str. 47).

Církev však považovala manželský pár za „jedno tělo“, což vedlo k tomu, že žena byla zbavena finanční a společenské autonomie. Někteří muži dokonce považovali manželky a děti za svůj majetek, přičemž se vyskytlo několik případů, kdy muži prodali své manželky a

děti v dražbě. Až do poloviny 19. století byl prodej manželky ve společnosti považován za rozvod. Přesto v průběhu století došlo k několika změnám, díky nimž bylo vnímání manželky jako majetku neudržitelné. Od manželů se očekávalo, že budou fyzicky sdílet společné lože, přičemž se nepředpokládalo, že by ženy měly prospěch z potěšení ze sexuálního styku. Sexuální uspokojení ženám nebylo přiznáváno a předpokládalo se, že sex je plněním povinností a zajištěním potomstva. To bylo vynucováno spíše morálním kodexem než zákonem a bylo to důležitou součástí manželství zejména u střední třídy (Phegley, 2012, str. 134).

Ve viktoriánské době se od manželek očekávalo, že budou sdílet zájmy svého manžela, což vyžadovalo, aby dosáhly určité úrovně vzdělání. Vzdělání dívek a žen se stalo nezbytným, protože jejich cílem bylo upevnit své postavení ve společnosti a podpořit manžela. Vzdělání by výrazně změnilo strukturu a průběh rodinného a politického života. Navzdory pozitivům odráží obecné pojetí manželství ve viktoriánské éře patriarchální a nerovnou společnost. Na pomoc muže v domácnosti se žena nemohla spolehnout, protože muži nebyli zvyklí přebírat domácí práce, a argumentovali ekonomickým zabezpečením rodiny. Ženy obvykle podléhaly kulturnímu a společenskému tlaku, aby setrvaly v nešťastném manželství, jelikož rozvod nebyl společensky přijímanou záležitostí (Delamont a Duffin, 2013, str. 47).

Násilí na ženách v domácnosti bylo poměrně časté a úřady před tímto problémem často zavíraly oči. Vdané ženy s nízkým vzděláním a malými vyhlídkami na kariéru měly omezené možnosti opustit své násilnické manžely. Pokud manžel opustil rodinu, břemeno péče o děti a zajištění chodu domácnosti leželo výhradně na ženě, což většinou znamenalo úpadek do chudoby. Zejména je nutné poznamenat, že rozvod byl společensky nepřijatelný, stejně tak žena žijící bez manžela vzbuzovala pozornost a nechápavost svého okolí (Phegley, 2012, str. 122).

Ve viktoriánské éře došlo k určitému pokroku v oblasti práv žen, když parlament rozšířil zákonná práva vdaných žen, ale tato práva se týkala především žen ze střední a vyšší třídy. Reformistky zastávající feministické hodnoty vedly kampaň za reformu zákonů, které upravovaly práva a povinnosti mužů a žen v manželství. V čele reformních snah stála Caroline Nortonová, která prosadila změny v zákoně o péči o děti a založení Společnosti pro změnu zákona v roce 1844. Reforma manželského práva dala vdaným ženám právo vlastnit majetek. Týrané manželky také konečně získaly zákonné právo odloučit se od násilnického

partnera s podporou a péčí nařízenou a zajišťovanou místními úřady (Phegley, 2012, str. 122).

Zákon o rozvodu z roku 1857 byl přelomovým vítězstvím reformy manželského práva a položil základy institutu občanského rozvodu. Ten umožnil párům plnohodnotný rozvod s možností uzavřít nový sňatek, na rozdíl od předchozí rozluky na základě soudního rozhodnutí. Zákon rovněž přiznal opuštěným manželkám právní ochranu jejich majetku. Zákon však zvýhodňoval muže, neboť ti mohli podat žalobu na rozvod pouze z důvodu cizoložství, zatímco ženy tak mohly učinit pouze v případě, že se na nich jejich manželé dopustili krutosti, bigamie nebo se na nich dopustili znásilnění. Zákon o rozvodech, který zřídil jediný londýnský soud, jenž mohl rozvody povolovat, fakticky oddaloval rozvodový proces většině lidí, a to z hlediska finanční i obecné dostupnosti. V důsledku toho se mnoho lidí, zejména těch, kteří si rozvod nemohli dovolit, uchýlilo k rozvodu svévolnému nebo k nelegitimnímu soužití, které bylo nevhodné pro ženy, jež potřebovaly finanční stabilitu a jistotu (Davies a Šustrová, 2003, str. 46). Vyjma nezjištěných příčin se jako důvody rozvodů na straně mužů i žen uvádí nesourodost povah, nevěra, nezáměr o rodinu a alkoholismus (Ševčík, Špatenková a kol., 2011, s. 61).

Kromě toho zákon neposkytoval dostatečnou ochranu ženám v manželstvích, v nichž docházelo k týrání nebo zanedbávání. Žádost o obnovení manželských práv, která byla přenesena z pravomoci církevních soudů na rozvodové, byla využívána především k získání obvinění z rozpadu manželství a vymožení finančního vyrovnání od manžela nebo manželky. Tento přístup účinně ztěžoval ženám únik od násilnických manželů, protože byly stále vázány svým manželstvím navzdory krutosti nebo zanedbávání ze strany partnera. Situace se zhoršovala pro pracující ženy s dětmi, protože kvůli nedostatku financí bylo pro ně náročné přijmout ochranné příkazy, které by jim umožnily odejít od manžela (Phegley, 2012, str. 124).

3.4 Rodina a domácnost

Ve viktoriánské době měla rodina ve společnosti nejvyšší prioritu a sama královna Viktorie byla významnou zastánkyní kultu rodiny. Ideální rodina byla vykreslována jako velká jednotka s několika generacemi žijícími společně v jedné domácnosti. Někdy byly do

rodiny zahrnuty i další osoby, například svobodní příbuzní, služebnictvo nebo podnájemníci. Rodina byla nesmírně důležitou společenskou jednotkou a otec měl v rodině váženou roli. Jméno rodiny a rodokmen byly důležité a otec byl zodpovědný za to, že budoucí generace ponese rodinné jméno a hodnoty. Toto pojetí bylo ve společnosti hluboce zakořeněné a považovalo se za povinnost muže rodinu finančně i morálně zabezpečit a chránit (Milne-Smith, 2011, str. 50-51).

Skupinou, která se držela tohoto rodinného modelu, byly střední vrstvy. Muži zde přebírali roli živitele a nejvyšší autority a ženy byly zodpovědné za výchovu a péči o děti, vedení domácnosti a účast na náboženských a filantropických aktivitách. S blížícím se koncem viktoriánské éry se životní styl středních vrstev stával stále nákladnějším, což vedlo rodiny k tomu, že své ambice a výdaje přesouvaly k posilování svého společenského postavení. Následkem byla snížená porodnost pro snížení výdajů na děti a zvýšení výdajů na bydlení a domácnost, například na propracovanější a rozmanitější nábytek, koupelnové vybavení, plynové osvětlení a rodinné fotografie. Dále rostly náklady na vzdělání, protože rodiče toužili mít co nejvzdělanějšího potomka, což je vedlo k volbě dražších škol a delšímu vzdělávání (Hartman, 2004, str. 119).

Příslušníci středních vrstev se také účastnili společenských akcí pořádaných rodinami z vyšších vrstev na podporu svých rodinných a politických zájmů, kde mohli prezentovat dobré jméno své rodiny. V soukromí svých domovů si však příslušníci středních vrstev dovoluovali více neformálních a spontánních aktivit, například prosté dovádění s dětmi. Bylo běžné, že ženy plánovaly oslavy, sestavovaly seznamy hostů, připravovaly uvítací rituál a staraly se o hosty. Muži považovali za jedinou přijatelnou formu domácích prací zahradničení a kutilství (Phegley, 2012, str. 68-69).

Průměrná velikost rodiny se ustálila na čtyřech až šesti osobách. Tento počet však mohl být vyšší vzhledem k možnosti, že rodiny evidovaly pouze přeživší děti. Novorozenecká úmrtnost byla vysoká napříč společenskými vrstvami, a to například kvůli všudypřítomným jedům (např. do mléka se proti zkysnutí běžně přidával borax). Kromě toho se v různých společenských vrstvách lišila míra porodnosti, přičemž u šlechty docházelo k poklesu velikosti rodiny již v 17. a 18. století, zatímco nižší vrstvy následovaly tento trend v 19. století. V první čtvrtině 19. století byla za celostátní průměr považována rodina se šesti dětmi, zatímco šlechtické rodiny měly v průměru pět potomků. Ve třetí čtvrtině století se počet dětí ve šlechtických domácnostech snížil na čtyři. Trend zmenšování rodin začal ve

30. letech 19. století pronikat i do střední třídy, a nakonec zasáhl i dělnickou třídu. Páry dávaly přednost třem až čtyřem dětem, přičemž obvykle tím, kdo si přál méně potomků, byl manžel. Tendence mít méně dětí byla motivována ekonomickým tlakem, protože životní styl střední třídy byl stále dražší a náročnější. Církev a společnost ale nadále odsuzovala užívání antikoncepce jako nemorální a hříšné, a proto se jako prostředek ke snížení počtu členů rodin často praktikovala sexuální abstinence (Horn, 2001, str. 62).

4 Dvojitý život Heleny Grahamové

4.1 Děj románu

Příběh začíná dopisem jedné z hlavních postav, Gilberta Markhama, jeho příteli a švagrovi Jacku Halfordovi. Gilbert v něm líčí nejvýznamnější část svého života, která se točí kolem nové nájemnice z ponuré usedlosti Wildfell Hall. Jmenuje se Helena Grahamová a její pravá totožnost je zahalena tajemstvím. Helena je čerstvá vdova, která se přistěhuje s malým synem Arthurem. Udržují si odstup od ostatních a nechodí pravidelně do kostela, což je pro tehdejší společnost velice netypické a společensky zatracované. Svou odměřeností, krásou a inteligencí upoutá Helena Gilbertovu pozornost. K osobnímu sblížení dojde poté, co Gilbert zachrání jejího malého syna Arthura před zraněním.

Gilbert začne Helenu často navštěvovat, jeho pozornost vůči ní však Eliza (jeho nápadnice) vnímá jako podezřelou a začne žárlit. Gilbert si uvědomí, že o Elizu nestojí, jelikož jeho srdce patří Heleně. Nadále ji navštěvuje, ale pomluvy o ní se stupňují, protože se šíří nepravdivá tvrzení o jejím rodinném stavu. Gilbert se rozhodne Helenu s těmito pomluvami konfrontovat. Vzájemnou náklonnost cítí i Helena. Je si však vědoma, že Gilbertovi zatajuje pravdu. Proto se rozhodne svěřit mu svůj deník, který objasňuje její životní příběh. V Gilbertových očích se tak od všudypřítomných pomluv očistí. Nedovolí mu však obsah deníku sdílet s jeho známými, a protože je nevhodné, aby se ve světle okolností nadále stýkali, musí Helena s Gilbertem na nějaký čas kontakt přerušit.

Helenin deník vypráví příběh jejího manželství. Helena z počátku řeší dilema výběru ženicha. Navzdory varování své tety, která se jí snaží doporučit vhodného, zaopatřeného ženicha, to Helenu táhne k rozvernému, okouzujícímu a skandálnímu Arthuru Huntingdonovi. Huntingdon je známý svým poněkud bohémským způsobem života a těší se náklonnosti žen. Helenina teta vztahu Heleny a Arthura není nakloněna, a i přesto, že vztah nepodporuje, svatbě nezabrání. Před Helenou postupně vyvstávají varovné signály v chování jejího nastávajícího, ale Helena nadále věří, že dokáže svého budoucího manžela zklidnit. Helena, zaslepená láskou a plná nadějí a víry tak dává přednost sňatku z lásky před sňatkem z rozumu.

Po svatbě Helena rychle pochopí, že Arthurovy špatné vlastnosti se rychlým tempem zhoršují. Huntingdonova zákeřná touha Helenou manipulovat a ovládat ji eskaluje v zákaz veškerých aktivit, které chce Helena vykonávat sama, bez účasti manžela. Arthur

Huntingdon na Helenu žárlí a touží po jejím slepém obdivu. Vyjadřuje své přání, aby se Helena aktivně podílela na jeho zájmech a aktivitách, aby ho podporovala v jeho bohémském životním stylu a aby se vzdala svého pevného náboženského přesvědčení, kterým Huntingdon opovrhuje. Helena na jeho podmínky plně nepřistoupí, a právě její odmítnutí spouští další vlnu bouřlivé dynamiky vztahu.

Huntingdona nakonec začne všední manželský život nudit a zatouží po vzrušení v doprovodu svých starých kumpánů, pánů Grimsbyho a Hattersleyho. Helena zjistí pravdu o Huntingdonově nevěře s vdanou ženou v minulosti. Přes své počáteční rozhořčení mu díky svým morálním zásadám odpustí a aby mu dokázala svou lásku, odjíždí s ním do Londýna.

Heleniny deníkové záznamy odhalují její vnitřní rozervanost a problémy, kterým čelí, když se snaží, aby její manželství fungovalo. Huntingdon trvá na tom, aby se stala jeho trofejí, obléká ji do krásných šatů a líčí ji, aby se mohla předvádět. Zároveň však laškuje i s jinou ženou, a k Heleně se tak chová bez úcty. Helena ho však po chvíli omrzí, a tak ji pošle zpět do jejich domova v Grassdale. Slibuje, že se za ní brzy vrátí. Huntingdonův slib se ukazuje jako planý, protože se bez Helenina vlivu plně oddá svým neřestem. Celé měsíce se Arthur zdržuje mimo domov a objevuje se, jen když chce pozvat své přátele na loveckou sezónu. Během této návštěvy bezostyšně flirtuje s jinými ženami, baví se s přáteli a na Helenu a její potřeby bere pramalé ohledy.

Heleně a Arthurovi se narodí syn Arthur, ovšem Huntingdon se celé měsíce drží od své ženy a dítěte dál. Když se Huntingdon vrátí, místo aby projevoval náklonnost své ženě a dítěti, oddává se alkoholu a slovně ženu napadá. S výchovou dítěte nepomáhá, a Helenu postupně víc a víc emočně deptá. Helena si konečně uvědomí, že Huntingdon není takový člověk, za kterého ho považovala. Rozhodne se, že si od jejich toxického vztahu odpočine, a navštíví svou tetu. Teta je Heleninou situací šokována a nechápe, proč Helena Huntingdonovo trýznění snáší. Když se Helena vrátí domů, Huntingdonovo chování se na chvíli zlepší, vztah však zůstává napjatý.

S příchodem jara dovolí Huntingdon své ženě Heleně navštívit nemocného otce. Když se však Helena vrátí, zjišťuje, že odjel do Londýna za „naléhavou záležitostí“ a vrací se až v červenci. K Helenině dalšímu zděšení jí manžel zakáže účast na otcově pohřbu. Napětí mezi manželi dostoupí vrcholu během lovecké sezóny, kdy Huntingdon pozve do Grassdale své hlučné přátele. Helenina přítelkyně Milicent jí svěřuje, že její manžel má sice chyby, ale ve srovnání s ním je Huntingdonovo chování mnohem horší.

Namísto Huntingdonovy sebereflexe a zlepšení jeho chování ho Helena objeví s Annabellou, frivolní manželkou jednoho ze skupiny pozvaných. Helena manžela s nevěrou konfrontuje, on však argumentuje tím, že k nevěře ho prý dohnala právě Helena. Heleninu žádost o manželské odloučení odmítá a nutí ji tak zůstat svědkem jeho dostaveníček a nevhodného chování s přáteli pod jejich společnou střechou.

Huntingdon Helenu dále slovně napadá a uráží a snaží se nalomit její pevnou víru a podkopat její vztah se společným synem Arthurem. Helena se manželovi i nadále snaží pomoci překonat alkoholismus, což vede jen k jejímu dalšímu týrání. Helena si uvědomí, že Huntingdonovo nekontrolovatelné pití není její vina. Když se blíží třetí výročí jejich svatby, rozhodne se, že v toxickém vztahu nemůže pokračovat a začne zoufale usilovat o rozchod.

S blížícím se pětiletým výročím vztahu se Helena rozhodne od manžela utéct. Společně se synem Arthurem a služebnou Rachel spřede plán na útěk. Huntingdon se však domnívá, že je mu Helena nevěrná, a proto se jí pomstí tím, že jí sebere její deník a přečte si ho. Zabaví jí všechny její peníze a šperky, a zničí všechna Helenina umělecká díla. Sebere manželce veškeré malířské náčiní, jediný prostředek, kterým by se mohla uživit. Zmaří tak plán útěku.

Pan Hargrave, ctitel Heleny, je nucen přiznat, že jeho návrhy Helena odmítla. Helena odolává tam, kde její manžel selhal a dokazuje tak své pevné morální zásady. Svátost manželského svazku by neznevážila, ani když se toho dopustil její manžel s Annabellou, a ani když ji k tomu Hargrave pobízí.

Navzdory ztrátě majetku je Helena odhodlaná Huntingdona opustit a začne se na to připravovat. Podaří se jí přimět bratra, aby jí zařídil ubytování ve zchátralé usedlosti Wildfell Hall. Tajně odjíždí, aby pod falešným jménem začala nový život. Ve svém novém útočišti žije jako vdova se synem Arthurem a velmi úzkostlivě se snaží vyhnout zvědavým sousedům.

Ve Wildfell Hall se s ní pokouší navázat vztah pan Gilbert Markham. Oba si postupem času musí přiznat, že jeden k druhému chovají city, avšak složitá situace jim nedává možnost stýkat se a nechat vztah vzkvést. Jelikož by bylo příliš obtížné pokoušet se nadále stýkat, požádá Helena Gilberta, který si přečetl její deník a je s jejím životním příběhem srozuměn, aby počkal šest měsíců, než jí znovu kontaktuje. Helena ovšem mezitím dostává zprávy o Huntingdonově těžké nemoci, o zhoršení jeho stavu a o tom, že zaměstnanci sídla odešli a

zanechali po sobě jen líný a neschopný personál. Helena se proto vydává zpátky k Huntingdonovi a pečuje o něj na smrtelné posteli.

Musí čelit jeho neochotě, špatným náladám a hrubému chování. Postupně se však Huntingdon Heleně do jisté míry podřídí a nechá ji se o něj starat. Helena Huntingdona přesvědčí, aby podepsal smlouvu, která jí umožňuje mít syna Arthura ve výhradní péči.

Chvíli to vypadá, že se Huntington zotaví, ale stále se potýká s problémy s alkoholem. Jeho zdravotní stav se kvůli tomu opět zhoršuje, a Helena dělí svou usilovnou péči mezi syna i Huntingdona. Huntingdon se znovu ocitá na pokraji smrti, zpusťšený nadměrným pitím a destruktivním chováním. Přestože ji její manžel v posledních chvílích obviňuje, že je svatou, ale necitlivou svědkyní jeho pádu, Helena zůstává neochvějná ve svém poslání pomoci mu činit pokání a obrátit se k Bohu. Helenina snaha je však marná, protože Huntingdon na smrtelné posteli přiznává, že se kát nemůže. Lituje prý však svého nehezkého chování vůči Heleně, která je na něj přese všechno laskavá. Poté Arthur Huntingdon umírá.

O několik měsíců později se Gilbert navzdory svému slibu, že se bude držet od Heleny zpátky, dozvídá, že Helena ovdověla. Vydává se tedy za ní. Když se po dlouhé době znovu shledají, Gilbert se jí svěruje se svými obavami, že na něj zapomněla, a s pocitem, že neodpovídá jejímu vysokému společenskému postavení. Helena ho ujistí o svých citech k němu. Oba vyjadřují své emoce a usmiřují své dřívější neshody. Mluví spolu o své situaci a Gilbert požádá Helenu o ruku. Helena nabídku nadšeně přijímá a oba si stanoví datum svatby na léto.

Kniha končí podobným způsobem jako začíná, a to Gilbertovým dopisem příbuznému Halfordovi. Popisuje mu jeho šťastný život s Helenou a jejich láskyplný vztah. Žijí spokojeně u Heleniny tety ve Staningley. Arthur, kterého Gilbert bere jako svého vlastního syna, vyrostl v dobrého člověka a oženil se. A statečnou a nezlomnou Helenu nikdy neopustilo přesvědčení bojovat za láskyplný vztah a ctít Boha a vysoké morální hodnoty.

4.2 Spojitost díla se životem Anne Brontëové

Anne Brontëová se narodila v Thorntonu v hrabství Yorkshire v rodině duchovního Patricka Brontëho a témata jako víra a náboženství či motiv otce vikáře se prolíná literárními

díly Brontëových. Pan Brontë měl celkem šest dětí, a kromě Anny se i její dvě starší sestry Charlotte a Emily staly známými spisovatelkami. Její bratr Patrick Branwell byl výtvarník a básník. Navzdory jejich talentu a vášni pro literaturu sourozence postihla četná rodinná traumata, například smrt matky na rakovinu po narození Anne (Barker, 1995, str. 413).

Anninou hlavní vášní bylo psaní, kterému se začala věnovat už jako dítě po boku svých sester. V roce 1846 společně pod pseudonymem vydaly sbírku básní. Anne Brontëová byla guvernankou, která učila v různých domácnostech. V letech 1839–1845 pracovala jako vychovatelka v rodině reverenda Edmunda Robinsona v Thorp Green nedaleko Yorku. Během svého působení v Thorp Green učila Anne Brontëová ratolesti Robinsonových a s rodinou se sblížila (Chitham, 1993, str. 165).

O její zkušenosti s působením na pozici guvernanky pojednává její první román Agnes Greyová. Dokončila ho v roce 1847. Román však nakladatelé nepovažovali za tak zajímavý, aby byl vydaný samostatně, a stal se tak pouze součástí souboru dalších děl sester Brontëových, který obsahoval i román Anniny sestry Emily Na Větrné hůrce (Barker, 1995, str. 419).

Anne roku 1848, tedy rok před svou smrtí, vydává svůj druhý román Dvojí život Heleny Grahamové, který je psaný formou dopisů a deníků hlavních postav. Román vyšel pod autorčíným pseudonymem Acton Bell. Kniha byla velice populární, a prodávala se stejně dobře jako Charlottin román Jana Eyrová. Zápětka v mnoha bodech odráží skutečný život Anne a její rodiny. Hlavní postava románu, Helena, se provdá za mrzutého alkoholika Arthura Huntingdona, a vede osamělý život bez lásky a společnosti. Tato část koresponduje s osobní životní zkušeností Brontëové, která byla společně se svými sourozenci vzdělávána doma otcem vikářem. Kvůli netradičnímu způsobu výchovy tak byla ochuzena o množství společenských kontaktů (Chitham, 1993, str. 218). Sourozencům Brontëovým se však doma pod otcovým vedením dostalo rozmanitého vzdělání zahrnujícího různé předměty, jako je výtvarné umění, literatura a hudba. Přesto byli velice osamělí a izolovaní od světa (Luce, 2017, str. 32).

Podobnou zkušenost v románu Dvojí život Heleny Grahamové zažívá hlavní hrdinka Helena: přestože je vdaná, kvůli manželovu násilnickému chování a jeho žárlivosti se často cítí osamocená, nedoceněná a vyčleněná z kolektivu, jelikož jí její morální zásady zabraňují si na manžela ve větší míře stěžovat, nebo se sama sebe zastat v kolektivu. Ačkoli nachází útěchu ve společnosti podobně smýšlejícího člověka, Gilberta Markhama, její zkušenost s

izolací po většinu života poukazuje na dopady absence sociálních vztahů. Hlavní hrdinka Annina román Helena svého syna Arthura rovněž vyučuje doma. Při soužití s manželem, který ji drží v izolaci, patří domácí výuka syna mezi Heleninu nejoblíbenější denní činnost. Když se později Heleně povede od manžela utéct, živí se prodejem svých obrazů a maleb. I v tomto bodě se shoduje děj románu s osobním životem autorky. Anne a její sourozenci byli všichni výtvarně nadaní a v rámci domácího vzdělávání se učili kreslit a malovat. Zejména pak sestra Charlotte měla vášeň pro malování a věnovala se mu po celý život. Mimo jiné je autorkou řady dobových portrétů Anne Brontëové. Ani Annin výtvarný talent nebyl jen jejím koníčkem: několik svých obrazů prodala, aby pomohla uživit rodinu, stejně jako to dělá v románu Helena (Barker, 1995, str. 426).

Hlavním tématem této bakalářské práce je útlak žen ve vztazích, a i pro tuto románovou zápletku si Anne vzala inspiraci ve vlastním životě. Románový manžel Arthur Huntingdon je mladý muž známý svými divokými a nemorálními způsoby, a s manželkou Helenou mají velice bouřlivý vztah. Předlohou pro něj byl velmi pravděpodobně Annin bratr Branwell, který byl, stejně jako Arthur Huntingdon, zhýralou postavou s nulovou sebekázní, která nakonec nad svými závislostmi zcela ztrácí kontrolu (Barker, 1995, str. 497). Hazardní hry, opiáty, alkoholismus a špatná životospráva (spolu s tuberkulózou) se Branwellovi staly osudným, což celou rodinu Brontëových zasáhlo.

Postava Huntingdona, Helenina manžela v románu, trpí těžkou nemocí s průběhem podobným tuberkulóze. Ve filmovém zpracování je explicitně prezentováno jako tuberkulóza³. Tuberkulóza si vyžádala životy Anniných dvou nejstarších sester i Branwella, a nakonec vedla i k jejímu vlastnímu skonu. Rodina Brontëova nejspíš měla k této nemoci predispozice, jelikož všechny děti byly k plicnímu onemocnění velice náchylné. Mary a Elizabeth, dvě nejstarší sestry, onemocněly plicní tuberkulózou během pobytu v internátní škole. Navzdory lékařskému ošetření obě sestry nakonec nemoci podlehly do svých 14 let. Emily, třetí nejstarší sestra, rovněž trpěla plicní chorobou, a navíc odmítala lékařskou pomoc, což vedlo k její smrti ve věku třiceti let. Tím, že Anne podobnou nemoc

---

³ Tuberkulóza, běžně označovaná jako TBC, je nakažlivá bakteriální infekce, která postihuje především plíce. Šíří se vzduchem při kašli nebo kýchnutí nakažené osoby a může vést k významnému poškození plic i dalších orgánů v těle. Je všeobecně uznávána jako jedna z nejsmrtelnějších infekčních nemocí v historii, v současnosti existuje očkování (Havlík, 2002, str. 148).

zakomponovala do svého románu, čerpala ze své osobní zkušenosti a psaní využila jako způsob, jak se vyrovnat s tragédií, která postihla její rodinu (Barker, 1995, str. 523).

Závažná plicní choroba se nevyhnula ani samotné Anne Brontëové. Po onemocnění plicní tuberkulózou se v únoru 1849 uchýlila do svého oblíbeného přímořského městečka Scarborough. Její zdravotní stav se však po pouhých dvou měsících náhle zhoršil a Anne následně zemřela ve věku dvaceti devíti let.

K poslednímu odpočinku byla Anne uložena na místním hřbitově. Smutným faktem je, že slávy se za života oproti svým dvěma sestrám nedočkala a její dílo se stalo slavným až po Annině smrti (Luce, 2017, str. 51).

Román Dvojí život Heleny Grahamové představuje kritiku tehdejších společenských norem, zejména dvojího metru, který umožňoval mužům oddávat se svým neřestem, zatímco jejich ženy byly v submisivním a bezmocném stavu. Román byl ve své době cenzurován a kritizován za podkopávání tehdejších viktoriánských hodnot. V tomto ohledu slouží román jako odraz Annina vlastního přesvědčení a zkušeností ženy žijící ve viktoriánské době (Chitham, 1993, str. 131).

5 Analýza románu Dvojitý život Heleny Grahamové

5.1 Paradoxy společenských zvyků viktoriánské doby ve Dvojitém životě Heleny Grahamové

5.1.1 Viktoriánský mužský ideál; Gilbert versus Arthur

Viktoriánský ideál muže kladl důraz na mužskou mravnost a pevný charakter. Očekávalo se, že muž půjde svému okolí příkladem. Ideální muž disponoval silným charakterem umožňujícím odolávat pokušením a žít dle dobových etických principů. Vysoce ceněnou vlastností a rysem dobrého muže, byla schopnost založit rodinu, nést za ni odpovědnost, postarat se o ni a být jí oddaný. Muž, jakožto hlava rodiny, poskytoval finanční i morální podporu. Ideální muž projevoval lásku své manželce i svým ratolestem, trávil s nimi čas a pečoval o ně. Rodinná jednota a stabilita a pevnost manželského svazku tvořily hlavní pilíře tehdejší společnosti. Muž považoval vzdělanost a intelektuální rozvoj za důležité. Věnoval se studiu a rozšiřování svých dovedností a vědomostí. Čím vzdělanější člověk byl, tím vyšší bývalo jeho společenské postavení. Ve společenských kruzích muž vzbouzel respekt, a měl přirozeně autoritu. Svými vlastnostmi a dovednostmi se podílel na kultivaci společnosti a zodpovědných občanů. Viktoriánský ideál muže, který odpovídal tehdejší tendencím a normám, tak kombinoval mravnost, ctnost, odpovědnost, oddanost rodině, respekt, intelekt a společenský vliv (McDonnell, 2018, str. 10). „Žena poskytovala svému manželovi „emocionální podporu“, zatímco muži poskytovali svým manželkám „okno do širšího světa“ vzdělání a kultury a zároveň jim poskytovali ochranu a finanční i fyzické zázemí.“ (McDonnell, 2018, str. 10).

Takového slušného, dobrého muže zastupuje románový statkář Gilbert Markham. Je to věřící, inteligentní člověk se širokými obzory a spoustou praktických dovedností. Nenechá se svým okolím dotlačit do námluv se slečnou Elizou, a místo toho poslechne své srdce a zamiluje se do tajemné Heleny Grahamové, které zůstává věrný, a společnost žádné jiné ženy nevyhledává. Heleně pomáhá na záměčku Wildfell Hall, tráví spolu čas, a Gilbert se stará i o Helenina synka Arthura. Gilbert nevěří kolujícím pomluvám o Helenině minulosti, a trpělivě si počká na její vysvětlení. Nabízí se, že ji před ostatními očistí a vyrukuje s pravdou o její minulosti a životě. Helena si to však nepřeje, což Gilbert Markham respektuje. Celkově se k Heleně chová zdvořile a čestně, s úctou a láskou. Bere ji takovou, jaká je a nesnaží se ji v žádných ohledech měnit; pouze si přeje, aby byla i se synem Arthurem šťastná.

Na konci románu se s Helenou ožení a jejího syna z předchozího manželství vezme za svého. Gilbert je mírný a starostlivý, chová se dobře i ke svým zvířatům. Zároveň se však nebojí zastat se svých blízkých a hájit pravdu a dobro.

Ve výrazném kontrastu je v románu vykreslen Helenin první manžel, Arthur Huntingdon. Ten je na své okolí neohleduplný a hrubý. Od samého počátku jeho vztahu s Helenou vyvstávají z jeho chování varovné signály. Je nestálý, prchlivý, rád flirtuje s dalšími ženami, a později Helenu podvádí. Ke služebnictvu i zvířatům se nechová hezky. Moc pije, své jmění postupně rozhazuje hazardem a nezodpovědným chováním. O manželku, syna, ani domov nepečuje. Není věřící a náboženstvím doslova pohrdá. Vůči manželce Heleně má neustále velké množství výtek, Helenu se snaží změnit k obrazu svému, a ještě na ni přenáší břemeno svých neúspěchů. Využívá její dobroty. Arthurova nulová sebereflexe či snaha se jakkoli na delší dobu polepsit, jsou důvodem častých hádek, Heleniny frustrace a rozpadu jejich vztahu. Artur představuje opak ideálu gentlemana viktoriánské éry.

5.1.2 Sňatky z rozumu vs. sňatky z lásky

Ve viktoriánské éře i před ní byl sňatek považován také za praktické opatření, které mělo zlepšit společenské postavení a zajistit finanční stabilitu rodiny. Nebylo neobvyklé, že bohaté rodiny domlouvaly svým dětem sňatek s někým, koho považovaly za vhodného.

Helena na začátku příběhu odmítá vztah s panem Boarhamem, zaopatřeným, slušným starším gentlemanem, kterého jí vybrali její teta a strýc. Mladou, osmnáctiletou Helenu pan Boarham nudí a nepřitahuje. Helena nenachází žádná společná témata či zájmy a potenciálního společného života se děší. Boarhamovo neustálé naléhání Helenu dožene k jeho ráznému odmítnutí, jelikož už si vůči Boarhamovi vypěstovala antipatie. Zmiňuje, že na něm nevidí nic, co by mohla potenciálně milovat či obdivovat, a pana Boarhama porovnává s Arthurem Huntingdonem, do kterého je zakoukaná.

„Za prvé je mu nejméně čtyřicet let, za druhé je úzkoprsý a krajně bigotní; za třetí jeho vkus a city jsou zcela nepodobné mým; za čtvrté jeho vzhled, hlas a způsoby jsou mi obzvlášť nepříjemné; a konečně mám k celé jeho osobě odpor, který nikdy nedokážu překonat. (...) Nemohu ho ani vystát, tetičko!“ (Brontë, 1995, str. 89).

Kultura se však začala měnit a objevilo se staronové pojetí sňatku, které dávalo přednost vzájemným sympatiím a citům. Lidé vzhlížející k manželství královny Viktorie a prince Alberta, se zdánlivě dokonalý vztah snažili napodobovat. Ačkoliv to královna

Viktorie, ani další členové královské rodiny nedělali úmyslně, jejich chování v manželství se pro obyčejné lidi stalo vzorem. (McDonnell, 2018, str. 7-8). Lidé tak začali upřednostňovat sňatek z lásky před předem domluvenými manželstvími. Helenina náklonnost k Arthurovi pramenila z jeho okouzlujícího chování a z jeho atraktivity. Byl mladší než pan Boarham, trávit čas s ním bylo vzrušující a zábavné, a zamilované Heleně vztah s Huntingdonem poskytoval prostor pro snění nad vidinou ideální společné budoucnosti, jež by je mohla čekat. Román zpochybňuje viktoriánské představy o manželství tím, že zobrazuje vztah založený na lásce, nikoli pouze na společenském postavení a třídě. Jsou však především prezentovány negativní aspekty Helenina rozhodnutí provdat se z lásky a jejího přesvědčení, že dokáže Arthura změnit. Arthur se po sňatku s Helenou poddává svým neřestem. Hazardní hry, alkohol a bohémský život přivedou manžele Huntingdonovy o jmění.

„Dostal se mezi námi v Londýně do špatného postavení: měl nešťastnou zálibu v hazardních hrách; a jistě se ten chlapík narodil pod nešťastnou hvězdou, protože vždycky třikrát prohrál tam, kde jednou vyhrál.“ (Brontë, 1995, str. 125)

„Já ho před neřestmi zachráním! (...) Já mu věřím, tetičko, přes všechno, co říkáš, a ráda riskuji své štěstí za cenu, že bych učinila šťastným jeho. Ať se za řádné muže provdají ty, kterým jde jen o vlastní prospěch! Možná, že se (Arthur Huntingdon) nechoval vždycky tak, jak měl, ale já ráda obětuji život proto, abych ho zachránila před důsledky dřívějších omylů a navrátila ho na dráhu ctnosti – kéž se mi to s pomocí boží podaří!“ (Brontë, 1995, str. 97).

Román se zaměřuje na paradoxy mezilidských vztahů a nutnost vybrat si správného partnera je jedním z hlavních poselství v textu. *„Romantika a láska se stala důležitou součástí tehdejšího ideálu manželství, a mnoho žen považovalo za nemorální, vdávat se z jakéhokoliv jiného důvodu. Čím dál více dívek a žen se proto začalo obávat, že se provdají za nesprávného muže, a tudíž se jim nebude dostávat kýžené romantiky, po které v manželství toužily. Se svatbou jich proto mnoho začalo otálet, a velká spousta z nich se dokonce radši rozhodla nevstoupit do manželství vůbec, než aby setrvaly ve svazku bez lásky.“* (McDonnell, 2018, str. 13-14).

Motiv s důrazem na sňatek z lásky (nikoliv na sňatek z rozumu), v románu nevidíme pouze u hlavní hrdinky Heleny. Helena totiž motivuje svojí přítelkyni Esther, aby na domluvený sňatek nepřistoupila. Motivuje a podporuje přítelkyni Esther, aby vydržela, a

našla si k sobě ženicha, který jí bude dobrým manželem a budou se vzájemně milovat. Helena chápe, že společenský nátlak na sňatek z rozumu je velmi intenzivní, a proto přítelkyni Esther zdůrazňuje, jak je důležité věřit v lásku.

„Je mi tě opravdu líto, Esther, ale přesto opakuji: nedej se! Než se provdat za muže, který je ti nesympatický, můžeš se rovnou provdat do otroctví! Když na tebe matka a bratr nejsou hodní, můžeš je opustit, ale pamatuj, že k manželovi jsi připoutána už na celý život!“ (Brontë, 1995, str. 231).

Esther si k sobě nakonec opravdu najde mírného a milého muže a založí spolu rodinu. Esther je Heleně několikrát oporou při těžkých chvílích, které je Helena nucena ve svém neutěšeném manželství řešit. V románu můžeme sledovat několik dopisů, které si na toto téma ženy vymění.

Jako další příklad opovrhováním předem smluveným sňatkem v knize vidíme postavu pana Gilberta Markhama. Gilbert je svojí matkou tlačěn do vztahu se slečnou Elizou. Eliza disponuje „vhodným“ sociálním statusem, pochází ze slušné a zaopatřené rodiny a o Gilberta má velký zájem. Často rodinu Markhamových navštěvuje, s Gilbertovou matkou probírají novinky ze sousedství a plánují zasnuby Elizy a Gilberta. Na Gilbertův vkus je však Eliza poněkud povrchní a její plytké fráze, záliba v pomluvách a chybějící jiskra Gilberta nutí se zasnubami otálet. Když se tak v sídle Wildfell Hall z ničeho nic objeví tajemná žena, která není pouze nádherná, ale také inteligentní a cílevědomá, s vysokými morálními zásadami, upoutá okamžitě Gilbertovu pozornost. *„A tam jsem spatřil vysokou, dámskou postavu, oděnou v černém. Její tvář byla obrácena ke mně a bylo v ní něco, co mě po spatření vybízelo k dalšímu pohledu. Měla havraní černé vlasy rozprostřené do dlouhých lesklých prstýnků, což byl v té době poněkud neobvyklý styl účesu, ale vždy půvabný a slušivý (...).“* (Brontë, 1995, str. 16). Tráví spolu postupně více a více času, debatují nad různými věcmi a společný čas je pro ně obohacující a příjemný. Gilbert tak dospěje k uvědomění, že matkou vybraná nevěsta by nebyla nic pro něj, a že jeho srdce prahne po Heleně. Po spoustě peripetiích se na konci románu vezmou a žijí spolu ve šťastném manželství.

„(...) Mám jí já (Gilbert Markham) otevřít své srdce hned teď a žádat o její (Heleninu) lásku a o to, abych ji směl od této chvíle pokládat za mou a měl právo a možnost bránit ji proti pomluvám zlomyslných jazyků?“ (Brontë, 1995, str. 64).

A v neposlední řadě věřila ve sňatek z lásky i samotná Anne Brontëová. V předmluvě svého románu Dvojitý život Heleny Grahamové toto poselství výrazně vyzdvihuje. Apeluje

na důležitost a životní smysl vybrat si do života dobrého společníka. Sňatek z lásky se markantně odráží na spokojenosti uzavřeného manželství. A Anne by si ve svých čtenářích přála probudit odvahu poslechnout vlastní názor, odmítnout nucené nápadníky a vybrat si dle svého přesvědčení (Brontë, 1992, str. 3-5).

5.1.3 Feministické rysy románu

Román Dvojitý život Heleny Grahamové vyšel prvně roku 1848, tedy pouhý rok před smrtí autorky Anne Brontëové. Anne si na rozdíl od svých dvou slavnějších sester, Charlotte a Emily, které psaly spíše gotická romantická díla, vybrala realismus a v románu poukazuje na kontroverzní téma útlaku žen v manželství. Román vyšel pod Anniným mužským pseudonymem Acton Bell, jelikož romány psané muži byly v té době přijímány s dostatečnou vážností, což se o románech psaných ženami říci nedá. Mnoho čtenářů předpokládalo, že autorem je tedy muž. Kniha se stala bestsellerem, a vzbudila nespočet ohlasů, z nichž spousta byla pohoršených. Jeden z anonymních kritiků například román popisuje jako urážlivý a útočný, styl psaní autora pak popisuje jako surový, a v další kritice se můžeme dočíst, že hlavní postavy románu působí nerealisticky (Gale, 2016).

Anne Brontëová na kritiku prvního vydání románu Dvojitý život Heleny Grahamové reaguje v předmluvě druhého vydání své knihy. Zdůvodňuje tam, proč knihu napsala. Anne netoužila pouze po napsání naivní romantické knihy, která by zastírala skutečnost, nýbrž toužila vytvořit literární dílo, které odráží realitu života bez umělých příkras, hlásá pravdu a upozorňuje na problémy ve vztazích mnohých žen. Omlouvá se těm, které román pobouřil, ale stojí si za svým rozhodnutím, kdy smysluplně využila svůj dar psát, a odmítla se tak podřídit době a očekáváním patriarchálně řízené kultury. (Brontë, 1992, str. 3-4). „*Pokud jsem varovala jednoho jediného mladého člověka, aby nenásledoval kroky mých hlavních hrdinů, anebo pokud jsem zachránila alespoň jednu naivní dívku před stejným osudem, který potkal moji románovou hrdinku, nenapsala jsem tuto knihu zbytečně.*“ (Brontë, 1992, str. 4).

V předmluvě také adresuje skutečnost, že nezáleží na tom, kdo Acton Bell je, nebo zda se jedná o pseudonym či nikoliv. Říká, že nezáleží na tom, zda je Acton Bell skutečný, ani na tom, je-li muž či žena. „*To, jestli je kniha dobrá, nezáleží na pohlaví autora.*“ (Brontë, 1992, str. 5).

Stejně, jako se Anne v realitě snaží mnohým čtenářům otevřít oči, i v románu se o to samé pokouší hlavní hrdinové Helena a Gilbert. Poukazují na důležitost výběru životního partnera. Jsou odvážlivci, kteří se v životě rozhodli pro lásku, a vdali se z nejlepších úmyslů za milovaného člověka.

Románová hrdinka Helena, která se nemíní podříditi patriarchálnímu společenskému uspořádání a disponuje nesmírnou statečností, silnou morálkou, nezdolným odhodláním a pevnou vírou, se stává jakousi předchůdkyní bojovnic za ženská práva a celému románu dodává raně feministický nádech. V knize můžeme feminismus sledovat explicitně hned na několika příkladech. Prvním konkrétním feministickým bodem románu je Helenino vystupování, kdy si nenechá od okolí pasivně líbit nic, s čím nesouhlasí. Manžela, své příbuzné, známé i přátele přímo konfrontuje se vším, co má na srdci. Ohradí se například proti tetině návrhu ohledně sňatku se starým panem Boarhamem; vezme si Arthura z lásky a z vlastního přesvědčení; snaží se svého manžela i jeho kumpány navést na cestu dobra a zlepšit jejich mravy a chování; systematicky koná kroky proti špatnému vlivu svého manžela na výchovu jejich malého syna; nabádá přítelkyni Esther k sňatku z lásky; zastává se křivě obviněných a slabších atd.

Velice pokrokové je nezvyklé rozhodnutí Heleny opustit násilnického manžela, a s malým dítětem se od něj odstěhovat. Na zámečku Wildfell Hall, kam uprchne, prokazuje Helena nebývalou míru samostatnosti, když sebe, syna Arthura i služebnou Rachel živí prodejem svých pláten. Stejně jako autorka Anne se tedy románová Helena živí malbou a kreslením. Pro okolí vystupuje Helena jako vdova pod falešným příjmením Grahamová, což je na tehdejší dobu rovněž neobvyklé a celý koncept poukázání na negativní aspekty chtěného sňatku z lásky je na onu dobu průkopnické.

Stěžejním bodem feministického chování hrdinky v románu se pak stává její písemná dohoda o výhradním právu na syna, kterou za přítomnosti svědka dává podepsat Huntingdonovi. Pojistí si tak, že v případě potřeby může odejít se svým synem, aniž by se musela bát, že o něj přijde.

Helena po zásnubách s Gilbertem Markhamem ze slušnosti k bývalému manželovi Huntingdonovi a z úcty k manželství jako takovému, čeká se svatbou delší dobu, navzdory zvyku tehdejší doby se svatbou neotálet a vdávat se brzy po seznámení a zásnubách, což je rovněž revoluční.

5.1.4 Žena nemůže žít bez manžela

Vdovy ve viktoriánské době čelily mnoha výzvám a jejich situace nebyla lehká. Sama královna Viktorie se roku 1861 stala vdovou, po smrti svého muže, prince Alberta. Doživotně truchlila, zahalovala se do černé, stáhla se z veřejného dění a pro mnohé i v tomto ohledu stala vzorem (McDonnell, 2018, str. 36). Hlavní hrdinka Helena Grahamová se přestěhuje na osamělý zámeček Wildfell Hall. Obléká se do černého, a před sousedy tak předstírá, že je vdova. Toto záměrné zkreslení jejího rodinného stavu odráží přísné společenské normy viktoriánské éry, podle nichž bylo opuštění manžela morálně nepřijatelným společenským tabu. Zároveň se Helena před svým mužem skrývá a snaží se mu tak zabránit, aby je se synem Arthurem našel. Gilbert ji prosí o svolení sdělit svým blízkým Helenin příběh, a očistit tak její jméno. Helenino rozhodnutí zatajit pravdu o své minulosti ukazuje na omezující očekávání, která byla na ženy v tomto období kladena. Její strach z toho, že se jí bude její komunita vyhýbat nebo že bude ostrakizována, a také z možných následků, pokud by její manžel zjistil, kde se nachází, vypovídá o nerovnováze moci mezi muži a ženami ve viktoriánské společnosti.

Lze pozorovat, jak společenské normy a kulturní zvyklosti mohou formovat chování jednotlivce a ovlivňovat jeho osobní svobodu. Tísňivá omezení, která na ženy klade viktoriánská společnost, jsou opakujícím se tématem celého románu. Ještě předtím, než Helena od Arthura Huntingdona odejde, dostává nabídku od nápadníka Hargravea. Ten, ač paradoxně sám ženatý, jí nabízí ochranu, že s ní bude žít, aby nebyla sama, čímž překrucuje tehdejší společenské normy s podlým záměrem.

„(...) Odejďte od něj, Heleno, ale ne sama! Heleno, svěřte se mé ochraně!“, volal Hargrave. „Nikdy, pokud mi nebe zachová rozum,“ odpověděla jsem a vyškubla jsem mu ruku.“ (Brontë, 1995, str. 220).

Kdyby Helena přijmula a od Huntingdona k Hargraveovi odešla, dopustila by se přestupku proti svátosti manželství a Huntingdona by navíc také společensky znemožnila a ponížila. Helena je však čestná a poctivá žena, věrná svému přesvědčení, a proto Hargravea odmítá. Ačkoliv svým mužem Huntingdonem vnitřně opovrhuje, a za jeho utiskování ho nenávidí, nikdy by nepošpinila svátost manželskou a nehradila Boha a svou víru. Helena disponuje neochvějnou morálkou a převyšuje tak svého manžela.

5.1.5 Odklon od víry v Boha

Vyhlídka manželství v mnohých ženách sice vyvolávala úzkost, jelikož se vstupu do instituce manželství obávaly, zároveň se ale děsily možnosti, že se nevdají vůbec, což bylo pro křesťanskou víru oné doby velice důležité (McDonnell, 2018, str. 19). Hlavní hrdinka románu je víře v Boha velice oddaná, a je pro ni důležité své náboženské povinnosti plnit. Většinou se chová předpisově, avšak občas je nucena v některých situacích například nejit do kostela, což je pro tuto dobu nezvyklé. „*Během té doby se nikdy neobjevila v kostele a já jsem se nedostal ani blízko k domu: Věděl jsem, že je tam stále, jen díky krátkým odpovědím jejího bratra na mé mnohé a různorodé otázky ohledně ní.*“ (Brontë, 1995, str. 263)

Román se odehrává v době, kdy náboženství a návštěva kostela byly hluboce zakořeněny ve společenských normách a očekáváních. Víra je opěrným bodem Helenina života, a když je zoufalá, ve víře nachází útočiště a svoji sílu. K náboženství si našla vlastní cestu, a právě díky víře často nachází útěchu a odhodlání jít dál. Helena není povrchní, čte a cituje Bibli, ctí vysoké morální zásady. Heleny počínání je ostrým kontrastem k povýšenému a povrchnímu Arthurovi.

Arthur vírou pohrdá a během života ji zesměšňuje. Kostel navštíví pouze na počátku vztahu s Helenou, aby udělal dojem na Heleninu tetu. Při bohoslužbě se však chová nepatřičně, drží modlitební knížku vzhůru nohama, zírá kolem sebe, vyrušuje ostatní a vytvoří i karikaturu kazatele. Z Heleny si mnohokrát kvůli víře utahuje. Ke konci života ho vyděsí, že se blíží jeho vlastní skon. Arthur začne mít obavy, jaký život vedl a co s ním po smrti bude. Manželka Helena mu poskytuje duchovní vedení, avšak Arthur svou víru pouze předstírá za účelem své vlastní útěchy, a ze strachu z blížící se smrti. Toto je jedním ze zásadních důkazů, že Helena svého manžela morálně i intelektuálně převyšuje.

“*(...) pan Huntingdon se zaručil, že nás opět doprovodí. Zda to bylo proto, aby se vmísil do přízně mé tety, nemohu říci, ale pokud ano, měl se rozhodně chovat lépe. Musím se přiznat, že se mi jeho chování během služby vůbec nelíbilo. Držel modlitební knížku vzhůru nohama nebo ji měl otevřenou jinde než vpravo a nedělal nic jiného, než že se díval kolem sebe, pokud náhodou nezachytil tetin nebo můj pohled, a pak ten svůj upustil na knihu s puritánskou aurou posměšné vážnosti, která by byla směšná, kdyby nebyla příliš*

provokativní. Jednou během kázání, poté co si pana Leightona několik minut pozorně prohlížel, náhle vytáhl svůj zlatý penál a popadl Bibli. Když si všiml, že jsem ten pohyb zpozoroval, zašeptal, že si chce kázání zapsat, ale místo toho, jak jsem seděl vedle něj, jsem si nemohl nevšimnout, že dělá karikaturu kazatele (...).” (Brontë, 1995, str. 120).

Huntingdonovi vadí Helenina zbožnost, a jako by žárlil na situace, kdy Helena věnuje energii například modlitbě, a ne Huntingdonovi. Sám Huntingdon vírou pohrdá a Helenina víra, modlitby a návštěvy kostela ho iritují. Tlačí proto na Helenu, aby od své víry upustila, a aby se svého pevně zakořeněného přesvědčení vzdala. Pro Helenu je náboženství a ctnostný život naprosto stěžejní, a proto se proti Arthurovu směšnému návrhu ohradí. Tento rozkol je častým důvodem jejich manželských konfliktů a hádek.

„*Heleno,*“ řekl s neobvyklou vážností, „*Nejsem s tebou tak úplně spokojen.*“ (...) „*Nejde o nic, co jsi udělala nebo řekla, jde o něco, co jsi: jsi příliš nábožná.*“ (...) (Brontë, 1995, str. 130).

Helena se snaží manžela povzbuzovat a navádět správným směrem, aby změnil svůj zarputilý názor na víru, a dal víře ve svém životě prostor. Tomu se Huntingdon brání a chce, aby Helena svou náboženskou oddanost upozadila, a dala přednost jeho požitkům.

„*Přála bych si, Arthure, abys změnil své smýšlení. Přála bych si, Arthure, abys odolával pokušení a nenazýval dobrěšpatným a špatné dobrým. Přála bych si, Arthure, abys přemýšlel, díval se dále dopředu a měl na zřeteli i vyšší cíle než dosud.*“ (Brontë, 1995, str. 131).

5.1.6 Měla jenom jedno dítě

Skutečnost, že byl malý Arthur Huntingdon jedináčkem, lze vnímat ve světle tehdejších společenských norem viktoriánské éry jako neobvyklý jev. Viktoriánská éra se vyznačovala silným důrazem na tradiční genderové role a rodinné hodnoty. Vzorem ideálního mateřství byla královna Viktorie, která byla matkou devíti dětem, jež měla s princem Albertem (McDonnell, 2018, str. 27-28). Je důležité si uvědomit, že v tomto období se sice počet dětí v rodinách snížil z průměrných dvanácti potomků na čtyři až šest potomků, ale jedináčci obvyklí nebyvali. Patriarchální uspořádání rodiny diktovalo, že se

ženy měly soustředit na plození a výchovu dětí, a tato očekávání byla často posilována i společenským tlakem. Vysoká dětská úmrtnost byla dalším důvodem, proč si rodiny pořizovaly více potomků oproti modernější době. Po vzoru již zmíněné královny Viktorie, která si své soukromí velice střežila, a o těhotenství a porodech nemluvila, se toto téma přidává spolu s intimitami na seznam tehdejších konverzačních tabu (McDonnall, 2018, str. 28). I proto muselo být pro Helenu složitě téma počtu dětí komunikovat a ve vztahu manželů Huntingdonových byl takový počet neshod a problémů, že dalšího potomka zkrátka nespodili. Malý Arthur Huntingdon tak není jedináčkem cíleně. Manžel Arthur Huntingdon býval často nepřítomný, a kvůli jeho chování ho Helena začala časem až nenávidět. „*Jde o boj mezi tyranským otcem, jehož zájmy jsou buď finančního či pomstychtivého charakteru, a milující matkou, které leží na srdci pouze zájem jejich potomka. Prostopášný Arthur tak bojuje o svého syna pouze kvůli své povýšené povaze, zatímco Helena zastává přesvědčení, že dítě není ocenitelným majetkem.*“ (Berry, 1996, str. 40). A protože od manžela s malým synem chtěla utéct, logicky s ním více dětí mít nechtěla. Když ji manžel nedovolí, aby ho s malým Arthurem opustili, žije s ním společně dál pod jednou střechou, ale pouze pod podmínkou, že nadále nebudou žít jako manželé. Manžel Arthur Huntingdon na tuto dohodu přistupuje, jelikož Helenou pohrdá (Berry, 1996, str. 38).

„*Takhle to nesmí jít dál, rozhodla jsem se tehdy. Mé dítě nemůže být dáno na pospas takovému vlivu! Lépe mu bude v chudobě a v ústraní s osamělou matkou, než v přepychu a hojnosti s takovým otcem!*“ (Brontě, 1995, str. 216).

5.2 Znaký domáciho násilí ve Dvojím životě Heleny Grahamové

5.2.1 Alkoholismus Arthura Huntingdona

Pan Huntingdon má podle popisu silnou chuť na alkohol, kterou lze považovat za jednu z příčin domáciho násilí. Stává se závislým až do té míry, že si pohár s alkoholem nechává donést na lůžko, když už si pro něj není schopný dojít sám. Helena v manželství vyjadřuje své roztrpčení nad jeho zvykem často konzumovat příliš mnoho alkoholu. Konfrontuje ho s jeho chováním, které ji znechucuje: „*Často si bereš příliš mnoho, a to je další praktika, kterou nesnáším.*“ Udiveně vzhlédl k mé vřelosti. „*Ano,*“ pokračovala jsem, „*nikdy jsem se o tom nezmínila, protože jsem se styděla to udělat, ale teď ti řeknu, že mě to*

trápí a může se mi to hnusit, pokud v tom budeš pokračovat. Nebudu trpět, jak se v tobě ten zvyk rozrůstá, což se stane, pokud to včas nezakážeš.“ (Brontë, 1995, str. 156).

Z počátku Huntingdon nijak přemrštěně alkohol nepije. Se svými přáteli sice rád pořádá setkání, při kterých se alkohol konzumuje, v běžném životě bez něj však Arthur fungovat dokáže. Jeho velkým nešvarem je kromě alkoholu i záliba v hazardu, a právě při snaze omezit problematické hazardní hráčství začne Huntingdon alkoholu konzumovat o to více. Jeho skupina přátel ho v pití podporuje, ba ho až do pití nutí. Pod vlivem alkoholu se jim totiž údajně zdá zábavnější a živější. Čím více Arthur pije, tím více je podrážděný, hrubý a náladový. Několikrát porušuje slib, který dal své ženě, že s alkoholem skoncuje, a situace se mu postupem času zcela vymyká z rukou.

„Brzy zjistil, že démon pití je stejně černý jako démon hry a že je téměř stejně těžké se ho zbavit – zvláště když jeho laskaví přátelé dělali, co mohli, aby sekundovali podnětům jeho vlastních neukojitelných chutí.“ (Brontë, 1995, str. 127). *„V zoufalé dychtivosti popadl láhev a cucal, až náhle spadl ze židle a zmizel pod stolem za bouřlivého potlesku.*“ (Brontë, 1995, str. 129).

Huntingdon zanedbává své povinnosti a dává přednost společnosti svých zhýralých přátel před svou ženou. Alkohol konzumuje v nadměrném množství už od samého rána, a potřebuje ho už i k dokončení běžných denních úkonů. Pod vlivem alkoholu jedná velice impulzivně a neuváženě, a jeho pití patří mezi hlavní zdroje emociálního utrpení Heleny, se kterou není spokojený, jelikož mu jeho stavy a chování plně netoleruje. Muži viktoriánské doby si často doma chtěli odpočinout od pracovního stresu, a útočiště hledali u svých manželek, od kterých očekávali vřelé přijetí a péči. Pokud ovšem muž dobře neplnil své povinnosti ve veřejné sféře, nebylo plně možné, aby mohla žena na sto procent plnit své povinnosti a očekávání týkající se domácí sféry (McDonnell, 2018, str. 43).

V důsledku pití je Huntingdonovo chování zcela nepřijatelné, a on nesplňuje tehdejší dobový ideál hlavy rodiny. Huntingdon jakožto alkoholik ztrácí veškerou autoritu a nikdo se na něj nadále nemůže spolehnout. Jeho časté výlevy pak podkopávají jeho autoritu, a brzy si o něm manželka, služebnictvo, přátelé i známí myslí své. Svému synovi není dobrým vzorem. Nejen, že ho syn vidá v neutěšeném stavu, otec malému synovi dokonce alkohol nutí, a snaží se tak podkopat Heleninu snahu o dobrou výchovu syna (Berry, 1996, str. 38).

Je-li dítě vystaveno alkoholu, může se tato skutečnost odrazit na jeho vztahu k alkoholu v dospělosti. Jak uvádí Hrouzek a kol. (2019, str. 38) závislost na alkoholu u

dospělého člověka vzniká po 5–10 letech soustavné konzumace. U mladistvých se tato doba však zkracuje na 15–18 měsíců, během kterých může do věku 18 let vzniknout regulérní závislost na alkoholu. Pakliže by malý Arthur alkohol se svým otcem dále požíval, je pravděpodobné, že by si velmi brzy sám vypěstoval závislost.

Problém s alkoholem v románu nemá pouze Arthur, avšak Arthur jako jediný postrádá pevnou vůli, víru, a sebekázeň. Jeho měkkost přispívá k postupnému zhoršování jeho zdravotního stavu, a nakonec je jednou z příčin jeho umrtí. Arthurův kumpán, lord Lowborough propadne alkoholismu také, ale s veškerým úsilím nástrahy alkoholismu překoná. Podle Berryové je Lord Lowborough románovým viktoriánským předchůdcem napraveného alkoholika, kterému se nad „d'áblovým nápojem“ povede zvítězit díky obrovské sebekontroli, jenž uplatňuje nad svou myslí i tělem. Pevná vůle mu brání v pití, jen aby z něj vysála životní elán stejně, jako neovladatelné hýření zabije neovladatelného Arthura Huntingdona.“ (1996, str. 41).

5.2.2 Žárlivost a manipulace

Huntingdon má touhu Helenu ovládat, a jeho chování mezi manžele vrátí klín. Před sňatkem mnohdy ženě lhal, což svědčí o jeho špatném charakteru. Snaží se jí přesvědčit, že na něj bude Helena mít dobrý vliv a že ho změní, čímž jí utvrzuje v její naději, pokud se za něj provdá. Nechává se také slyšet, že obalamutí její tetu, a představí se jí jako „zbožný“ muž, aby si získal její obdiv a sympatie. Jeho snaha mít Helenu co nejdříve za manželku naznačují jeho touhu mít nad Helenou kontrolu.

„A samotná představa, že bych se o tebe staral pod svou střechou, by mě donutila omezit své výdaje a žít jako křesťan – nemluvě o veškeré rozvážnosti a ctnosti, kterou bys mi vštíplila svými moudrými radami a sladkou, přitažlivou dobrotou.“ (...) *„Budu chodit do kostela ráno, odpoledne i večer a budu se chovat tak zbožně, že na mě bude pohlížet s obdivem a sesterskou láskou jako na cejch vytržený z ohně.“ (...)* *„Nech mě tě chránit!“* (Brontë, 1995, str. 117).

Arthur Huntingdon na manželku Helenu začíná postupně žárlit. Vadí mu, když například Helena hraje na klavír a zpívá pro jeho přátele. Vadí mu, že věnují Heleně pozornost, a jeho nelibost přechází od výtek k otevřené nelibosti a zášti vůči své ženě. Helena se manžela snaží ujistit, ale on i přes to žárlí dál.

„Přiznávám, že občas žárlím, a to velmi bolestně, hořce; když mu (Lowboroughovi) zpívá a hraje a on visí nad nástrojem a zabývá se jejím hlasem bez afektovaného zájmu, protože pak vím, že je opravdu nadšený, a já nemám sílu vzbudit podobný zápal.“ (Brontë, 1995, str. 153).

„Co by sis myslel ty, kdyby se pan Lowborough nebo někdo jiný choval ke mně tak, jako se chováš ty k Annabelle?“ „Vpálil bych mu kulku do hlavy, Heleno!“ (Brontë, 1995, str. 149).

Huntingdon žárlí i na ženskou pozornost, jenž se Heleně dostává. Vadí mu, když lady Lowboroughová v jeho přítomnosti „mluví s Helenou s láskyplnou důvěrností“. Snaží se tak odpoutat ladyinu pozornost od Heleny, a upozornit místo toho na sebe. Odměňuje lady Lowboroughovou úsměvy, pohledy a šeptanými slovy, která jasně ukazují jeho žárlivost na Helenu. Sváděním lady Lowboroughové se snaží bolestný pocit žárlivosti vyvolat v Heleně. Když Helena na Huntingdonovo laškování upozorní a vytkne mu, že tímto chováním zraňuje i pana Lowborougha, odbyde ji s tím, že nezdravě žárlí pouze ona.

Manžel s Helenou záměrně manipuluje. Huntingdon Helenu rád frustruje, provokuje a trápí ji. Ukazuje se, že je vůči ní drzý, neomalený a neohleduplný, a v reakci na toto počínání si od něj Helena drží odstup. V přítomnosti přátel a známých s ní však Arthur mluví velice láskyplně familiárně, aby si přítomní přátelé mysleli, že se Helena k manželovi chová chladně, když se on sám snaží být vřelý. Pravdou ovšem je, že bez přítomnosti přátel je na Helenu Arthur zlý.

Další Arthurovou manipulativní technikou je, že mu vadí Helenina víra v Boha, a snaží se Helenu od víry odradit⁴. Skoro, jako by Arthur až žárlil na energii, kterou Helena věnuje například modlitbě, a ne manželovi. Když by se Arthurovi podařilo Helenu svést z cesty náboženství, bylo by pro něj zase o kus snazší manželkou manipulovat a ovládat ji.

„Myslel jsem na tebe celé ty dvě hodiny a snažil se ulovit tvůj pohled, ale ty jsi byla tak zabraná do modliteb, že jsi vůbec nezvedla oči. Už to mi stačí, abych žárlil na tvého Stvořitele!“ (Brontë, 1995, str. 130).

Kromě víry v Boha chce Arthur Huntingdon Heleně zakázat také jakékoliv aktivity, které se ho netýkají, nebo které nevyžadují jeho přítomnost. Nepozdává se mu, že by Helena

---

⁴ Viz podkapitola Odklon od víry v Boha, str. 37.

měla sama chodit na vycházky, či trávit čas četbou v knihovně, nebo si pro své potěšení vyšívát, kreslit si, nebo si vést deník. Chtěl by, aby čas trávila pouze službou jemu samotnému a zanedbávala tak své vlastní zájmy a povinnosti. Když zrovna Arthur vyžaduje pozornost své ženy, a Helena se musí například věnovat dítěti, žárlí manžel i na svého syna.

„Snažila jsem se uchlácholit našeho synáčka – necítí se dobře a nemohla jsem od něho odejít, dokud neusnul.“ „Samozřejmě, oplýváš laskavostí a soucitem vůči každému mimo mě!“ (Brontë, 1995, str. 159).

Zároveň Heleně vyčítá, že on v její přítomnosti není schopný fungovat a nechává ji tak často doma na venkovském sídle opuštěnou, s pocitem viny, zatím co on opakovaně odjíždí. Často mizí na delší dobu, kdy se týdny až měsíce neukázal doma a nedal o sobě ani vědět. Helena tak často zůstávala sama, aniž by věděla, kdy a v jakém stavu se vrátí.

„Tak já s tebou zůstanu,“ řekla jsem. „Ale já s tebou nemůžu, Heleno,“ zněla jeho odpověď: „Dokud zůstaneš, budu se věnovat tobě a zanedbávat své záležitosti.“ (Brontë, 1995, str. 146)

Helena tedy mohla vykonávat jen velmi omezený počet aktivit, a očekávalo se od ní dodržovat určitý denní řád. Na Arthura Huntingdona ovšem žádná omezení neplatila.

„Mohl přijít domů v kteroukoli noční či ranní hodinu, nebo nepřijít vůbec, být nevrlý, strážlivý nebo slavně opilý a hrát si na blázna, jak se mu zachtělo, bez jakéhokoli strachu nebo obtěžování.“ (Brontë, 1995, str. 168).

Arthur manželce nesčetně krát slibuje, že se změní a bude se chovat lépe. Vždy se ale jen potvrdí, že své řeči nemyslí vážně, a slib nikdy nedodrží. Poskytováním falešného pocitu naděje tak s Helenou opět pouze manipuluje. *„Však sbohem neumím dát cele naději. S tou se ještě neloučím. Ať pýchou, chladem trestáš sebeděle, nezhasne plamen v srdci mém, to vím.“ (Brontë, 1995, str. 107).*

Ačkoliv je Huntingdon velice podezřívavý vůči Heleně a silně žárlí, ukazuje se, že sám často koketuje s dalšími ženami. Časem se prokáže i jeho nevěra s lady Annabellou Wilmotovou. *„Nikdy mě nemiloval – jinak by se mě tak snadno nevzdal! (...) Směje se a vtipkuje s lordem Lowboroughem a se strýčkem, škádlí Milicent a flirtuje s Annabellou, jako by ho pranic na světě netížilo. Ach, proč ho nemohu nenávidět? Musím být do něj zamilována až po uši, jinak bych se pro něho nemohla takhle soužit! Musím se však vzmužít a vyrvat si ho ze srdce.“ (Brontë, 1995, str. 105).*

V Helenině přítomnosti neskrytě projevuje vůči lady Lowboroughové láskyplnou důvěrnost, čímž se snaží Helenu ranit. Ostatním přítomným předvádí, jak je k němu Lady Annabella oproti manželce Heleně vřelá. Tím Helenu trýzní.

5.2.3 Emocionální týrání

V knize nenajdeme téměř žádný výslovný důkaz toho, že by Arthur Huntingdon týral fyzicky Helenu, se svými zvířaty ale hrubě zachází. Jediná zmínka hovoří o modřině, kterou má Helena na ruce poté, co po ní manžel mrštil knihou. „*Arthur popadl těžký svazek knihy a mrštil jím psovi po hlavě. (...) „Dej mi tu knihu,“ utrhł se na mě. Podala jsem mu ji. „Proč jsi pustila psa ven?“ zeptal se. „Vidělas, že chci, aby byl u mne!“ „Jak jsem to měla poznat? Podle toho, že jsi na něho hodil knihu? Ale třeba jsi ji chtěl hodit po mně.“ řekla jsem. (...) Podíval se mi na ruku; kniha mě zasáhla a měla jsem na ní pěknou modřinu.*“ (Brontë, 1995, str. 135). V mnoha případech je však jejich vztah napjatý a mezi manželi dochází k různě vyhoceným konfliktům. Týrání se v románu tedy vztahuje zejména k emočnímu zneužívání a nátlaku (Berry, 1996, str. 41). Takové chování není ani v současné době ve společnosti bráno dostatečně vážně.

Huntingdon často na Helenu zvyšuje hlas, uráží ji a zesměšňuje, dále jí neustále lže a manipuluje s ní. V důsledku svého alkoholismu je jeho chování impulzivní, agresivní a nepředvídatelné. Neprojevuje žádný soucit a stará se pouze o sebe. Jeho sobecký přístup je pro Helenu zničující, často se kvůli němu trápí. Kromě toho zůstává Helena často sama, aniž by věděla, kde se její manžel nachází, nebo kdy se objeví doma z dlouhých cest. Huntingdonova úcta k Heleně, jakožto ženě, je nulová. Vychutnává si Heleninu podřadnost a povyšuje se nad ni. Spousta manželů, jejichž ženy si chtěly rozšiřovat obzory a vybočit tak mimo připsané role domácí sféry, na tuto jejich „troufalost“ reagovalo domácím násilím a útlakem v manželství, jelikož mnozí z nich měli pocit, že tím přichází o své „mužství“ (McDonnell, 2018, str. 28-29). Helena v mnohých ohledech neplní přání svého manžela být pasivní ženou, a ozývá se, když s něčím nesouhlasí, což Arthura irituje.

Když přivítají na svět svého společného syna Arthura, Helena je velice zklamaná, jelikož manžel s péčí a výchovou nijak nepomáhá, je nespolehlivý a sobecký a zanedbává veškeré otcovské či manželské povinnosti. Postupem času dává manžel otevřeně najevo zášť vůči Heleně, a snaží se úmyslně kazit její vztah se synem. Navádí ho k nekalostem, není mu dobrým vzorem. Často se pokouší překazit a překroutit mnohé Helenino úsilí o výchovu dobrého člověka. „*Když jsem s tatínkem a řeknu, že mě maminka volá, nebo že mi zakazuje,*

abych dělal něco, k čemu mě tatínek naváděl, vždycky čekne, ať maminku vezme čert! A služebná Rachel mi povídala, že čerti berou jen špatné lidi. Proto se bojím, maminko, že jsi špatná – a chtěl bych, abys nebyla.“ (Brontë, 1995, str. 224).

Helenino rozhodnutí opustit manžela není okamžité. Když se objeví první problémy, Helena se snaží situaci zlepšit větší poslušností, a poté, co ji manžel opakovaně zradí, mu několikrát odpustí a stále doufá v nápravu manželova chování i společného vztahu. Dokonce i když dojde na jeho nevěru, nabídne mu usmíření, pokud se polepší.

Do jisté míry se snaží i přehlížet manželův životní styl a snaží se mu pomáhat, místo aby vyvolávala hádky. Až na základě dalších manželových selhání projevuje svůj nesouhlas. Helena se například zastane sluhy, na kterého se Huntingdon nepřiměřeně utrhne. Huntingdon, který se po návratu domů z cest chová neurvale ke služebnictvu však očekává, že mu toto chování bude manželka tolerovat, a vzniká proto další hádka. Na základě zakořeněných společenských očekávání Huntingdon vyžaduje od Heleny poslušnost, což ona částečně respektuje, ale přesto vyjadřuje své názory. Neváhá se svým manželem ani s nikým jiným nesouhlasit, když je to nutné. Helena se postaví za sebe, nebo se zastane ostatních, ačkoliv je za to kritizována svým manželem a jeho společníky. Zde je důležité poukázat na společenský kontext. Kvůli svému „troufalému chování“ bývá Helena často označována za ďáblici, zmatenou couru nebo šílenou ženu s pekelným démonem v nitru. Takové byly běžné reakce na ženy, které nebyly vždy tiché, poslušné a submisivní. „*Arthur se posmíval sklíčenému výrazu přítele Lowborougha a jeho zasmušilému vzezření. Tehdy jsem toho řekla ovšem dost; přísně jsem ho pokárala, ale on se jen smál a řekl: „Ty s ním cítíš, Heleno?“ „Ano, je mi líto každého, komu se ubližuje,“ odpověděla jsem „A těch, kdo jiným ubližují, mi je líto také.“* (Brontë, 1995, str. 145).

Helena tedy dospěje k rozhodnutí manžela opustit až postupem času.

5.2.4 Výchova syna Arthura

Ženinou hlavní povinností v domácnosti byla péče o děti. Žena měla za úkol vést své potomky k dobrým morálním hodnotám a všem členům domácnosti pomoci morální zásadovost dodržovat (McDonnell, 2018, str. 11). Arthur Huntingdon se o svého syna nikdy příliš nezajímal. Velice často se vyskytoval mimo domov, a péče a výchova tedy byla opravdu pouze výhradní povinností Heleny, ovšem jak malý Arthur rostl a chování jeho otce

se zhoršovalo, začalo se dít, že otec synovu výchovu vědomě kazil. Syna Arthura proti Heleně naschvál poštvával, a Helenu tak před zraky syna, služebnictva i návštěv mnohokrát znemožnil. Před malým Arthurem bývá Huntingdon často opilý⁵ a postupem času začne dítěti alkohol nabízet a později mu alkohol vysloveně nutí. Jednou večer ve společnosti podává malému Arthurovi sklenku brandy a povzbuzuje ho, aby ji vypil, přestože nápoj Arthur zpočátku odmítá. Později Helena nastoluje léčbu, která na za cíl vyvolat v Arthurovi odpor k alkoholu. Koná tak s obavou, aby syn nedopadl jako jeho otec. „*Dostal sklenici smíchanou s tatar-emetikem, což je druh léku, aby v něm vyvolal odpor k alkoholu.*“ (Brontě, 1995, str. 263).

Huntingdon se ke svému synovi Arthurovi chová velmi nevhodně, zanedbává ho a má na něj špatný vliv. Viktoriánští muži měli však svým manželkám poskytovat útěchu, a pečovat o ně i o obecné blaho celé rodiny (McDonnell, 2018, str. 11). Místo toho Arthur malého syna svým chováním zneklidňuje a rozrušuje, a když se synáček následně rozpláče a vyhledá matčinu náruč, vyčte Huntingdon Heleně, že mu syna bere a poštvává ho proti manželovi. Hosté pana Huntingdona navíc jeho špatné chování podporují a urážejí jeho manželku, což dále přispívá k negativnímu prostředí pro dítě. V některých případech musí pan Hargrave zasáhnout a Arthura z otcovy přítomnosti vykázat.

„*Ale jednou, když se Arthur choval obzvlášť špatně a pan Huntingdon a jeho hosté mě obzvlášť provokovali a uráželi, když ho povzbuzovali, a já jsem obzvlášť toužila dostat ho z místnosti a byla jsem na pokraji ponížení výbuchem nekontrolovatelné vášně – pan Huntingdon se choval obzvlášť vyzývavě a urážlivě. Hargrave se náhle zvedl ze svého místa s výrazem přísné rozhodnosti, zvedl dítě z otcova kolena, kde sedělo napůl v posteli, klopilo hlavu, smálo se mi a pronášelo na mě slova, jejichž význam téměř neznalo, podal mi ho z pokoje, a když ho postavil na chodbu, podržel mi dveře, vážně se uklonil, když jsem odcházel, a zavřel za mnou.*“ (Brontě, 1995, str. 223). Z kontextu lze vyčíst, že nejenže se Huntingdon choval urážlivě k Heleně, ale pobízel k tomu i malého Arthura.

„*Můj malý Arthurek stál mezi jeho koleny a radostně si hrál se svítivým rubínovým prstenem na jeho prstě. Projelo mi hlavou, že musím svého syna vyrvat tomuto nakažlivému vlivu; popadla jsem ho tedy do náručí a odnášela ho z pokoje. Přijal ten náhlý odchod s nelibostí a začal vzdorovat a plakat. (...) Hlasitě volal tatínka. Arthur zaslechl pláč, pro dítě si přišel a po mně pouze hodil jakousi nadávkou. Je to tak kruté, že můj synáček má*

---

⁵ Viz kapitola Alkoholismus Arthura Huntingdona, str. 39.

raději jeho než mě; jediné, proč žiji, je blaho a výchova mého chlapečka, a teď musím přihlížet tomu, jak je můj vliv mařen člověkem, jehož sobecká láska je zhoubnější, než byla jeho lhostejnost nebo panovačnost. Jestliže Arthurkovi něco odepřu pro jeho dobro, jde za otcem a ten mu nelenuje vyhovět, ačkoliv je jinak sobecky pohodlný. Pokusím-li se synkovi zabránit, aby si prosadil svou, nebo ho pokárám pohledem, když je neposlušný, ví dobře, že jeho druhý rodič se usměje a přidá se na jeho stranu proti mně. Tak musím v synovi potírat ducha jeho otce, musím vyhledávat zárodky špatných sklonů a snažit se je vykořenit, bojovat proti manželově špatnému příkladu, ale on maří už teď mou mravenčí činnost, staví se proti mému vlivu na poddajnou mysl dítěte a olupuje mě i o jeho lásku. Můj syn je mou poslední nadějí na tomto světě a on (Huntingdon) má d'ábelskou radost z toho, že mě o ni může oloupit!“ (Brontë, 1995, str. 202).

Touha vychovat ze syna dobrého a slušného muže motivuje Helenu odporovat manželovi. Děsí se, že by malý Arthur mohl po otci zdědit neblahé rysy. Proto se syna snaží vychovávat, jak sama nejlépe dokáže, a právě blahobyt jejího syna je Heleninou hlavní motivací od Huntingdona utéci (Berry, 1996, str. 38).

5.3 Rozchod a odloučení manžela od syna

K rozhodnutí opustit Arthura Huntingdona Helenu postupně dovedlo jeho chování, například jeho nevěra a jeho neuctivé chování vůči ní. Huntingdon udržoval s lady Annabellou vztah, i když je Helena odhalila. Helena už byla unavená z jeho špatného zacházení a chtěla ochránit sebe a hlavně i svého syna před dalším ubližováním. Nechtěla, aby byl její syn nadále vystaven negativnímu vlivu svého otce a nemorální společnosti jeho přátel.

„Nutit se nechat svého malého Arthura v jejich rukou celé hodiny! Ale věřím, že tyto zkoušky už skončily: Věřím, že už nikdy nebudou jeho nevinné rty poskvřněny jejich znečištěnými polibky a jeho mladé uši znečištěny jejich slovy.“ (Brontë, 1995, str. 246).

Helena se synem od manžela uprchnou a schovávají se na usedlosti Wildfell Hall. Malý Arthur v novém prostředí prospívá. Helena ho vyučuje doma. Syn Arthur se velice sblíží s Gilbertem Markhamem a jeho psem, což přispívá ke kladnému vztahu Markhama a Heleny. Helenin život na Wildfell Hall není snadný. Rozvedené a ovdovělé ženy čelily ostrakismu a opovržení ze strany kultury, která byla založena na obraze šťastné,

patriarchálně uspořádané rodiny, a dokazovaly tak chyby viktoriánské doby, éry dominované obrazem perfektní rodiny, která však nebrala v potaz všechny, kteří do tohoto uskupení striktně nezapadali (McDonnell, 2018, str. 42).

Později se však k Huntingdonovi Helena vrátí. Dozvídá o totiž o jeho nemoci. Opouští tedy Wildfell Hall a pečuje o manžela a syna zpátky u Huntingdona doma. Pan Hattersley, přítel pana Huntingdona, také tráví čas u Arthurova lůžka a vyjadřuje soucit s jeho stavem. V souvislosti s nemocí se manželovo chování k Heleně zklidňuje. Když Huntingdon onemocní tuberkulózou, začne se obávat smrti. Začne na Heleně lpět, využívá jí k duchovní pomoci a propuká v zoufalost. Prosí Helenu, aby ho zachránila a lituje, že se k ní během života choval tak zle. Je zřejmé, že nemoc pana Huntingdona zmírnila jeho vztek, a on se stává závislým na Helenině pomoci.

„Bylo by to jistě dost nepříjemné,“ řekl, „ale teď mě neobtěžujte – ještě se nechystám zemřít. Nemohu a nechci,“ dodal prudce, jako by ho náhle zasáhl děsivý aspekt té strašné události. „Heleno, musíš mě zachránit!“ Vroucně mě popadl za ruku a podíval se mi do tváře s tak prosebnou dychtivostí, že mi pro něj krvácelo srdce a pro slzy jsem nemohla promluvit.” (Brontë, 1995, str. 283).

Nedochází však k trvalému zlepšení jeho charakteru a nadále se k manželce chová vyčítavě. Když Helena malého Arthura přivede na návštěvu k nemocnému otci, je pan Huntingdon zklamán nedostatkem nadšení dítěte a obviní ji, že proti němu syna poštvála. *„Znáš mě?“ zeptal se pan Huntingdon a pozorně si prohlížel jeho rysy. „Ano.“ „Kdo jsem?“ „Tatínek. Jsi rád, že mě vidíš?“ „Ano.“ „Nejsi!“ odpověděl zklamaný rodič, uvolnil sevření a vrhl na mě pomstychtivý pohled.“ (Brontë, 1995, str. 273).*

Ve viktoriánské době, *„když se rodiče rozešli, nebo mnohem vzácněji rozvedli, plné právo otce na dítě, jakožto jeho potomka bylo prakticky nezpochybnitelné a právně absolutní.“ (Berry, 1996, str. 33).* Helena se bojí o budoucnost svého syna, a proto sepíše dohodu, která jí malého Arthura dává do péče. Helena smlouvu manželovi přednese a ten ji poté před zraky svědka podepíše. Helena má tak konečně jistotu, že v případě potřeby může se synem odejít. Tento počín je na svou dobu velice pokrokový a ukazuje inteligenci a odvahu hlavní hrdinky. *„Ale já nemohu věřit tvým přísahám a slibům: Musím mít písemnou dohodu a ty ji musíš podepsat v přítomnosti svědka...“ (Brontë, 1995, str. 273).* Huntingdon byl zklamaný a rozzlobený z dohody o péči o syna Arthura. Domníval se, že Helena ovlivnila jejich dítě, aby ho nenávidělo, a obvinil ji, že ho k podpisu dohody přiměla. Vyjádřil svou

nespokojenost a nelibost vůči Heleně a obvinil ji z jejich nefunkčního manželství. „*Arthur, takto propuštěn, se připlížil zpět ke mně a vložil svou ruku do mé. Jeho otec přísahal, že jsem to dítě přiměla, aby ho nenávidělo, a hořce mě urážel a proklínal.*“ (Brontě, 1995, str. 273).

Konec Arthurova života nepřinese žádnou změnu k lepšímu. Do posledních chvil Heleně spoustu věcí zazlívá a vyčítá. Helena už je však emočně odtažitější, a urážky a nařčení už ji tolik nezraňují. Pomáhá jí její silná víra v Boha. Manželovu smrt bere do jisté míry jako úlevu a je smířená s průběhem jejich manželství. „*Vzala jsem ho znovu za ruku a nepustila ji, dokud nevydechl naposledy.*“ (Brontě, 1995, str. 277). Helenu nedlouho po manželově smrti znovu kontaktuje nápadník Gilbert Markhamaam, a krátce po znovushledání se spolu zasnoubí. (Berry, 1996, str. 45).

Závěr

Finální část práce přináší shrnutí odpovědí na výzkumné otázky (VO) a shrnutí poznatků z průběhu jejího psaní. Bakalářská práce se zaměřuje na téma domácího násilí a útlaku žen ve viktoriánské Anglii na příkladu epistolárního románu *Dvojí život Heleny Grahamové*, jehož autorkou je Anne Brontëová.

Cílem práce bylo vymezení definice, příčin vzniku a forem domácího násilí; dále se práce věnovala definici feminismu, jeho znakům a směrům a celkovému vývoji v Evropě a ve světě; a dále práce charakterizovala viktoriánskou dobu, její společenské třídy, a roli muže a ženy, roli manželství a roli rodiny a domácnosti ve viktoriánské éře. Primární náplní práce však bylo poukázat na souvislosti mezi domácím násilím a útlakem žen v manželství a románem *Dvojí život Heleny Grahamové*. Dílo odráží společenská očekávání tehdejší doby ve střetu s pokrokovými a odvážnými činy hlavní hrdinky, která se nebojí vyjádřit své názory a ohradit se proti chování, které se jí nelíbí.

V knize, která poprvé vychází roku 1848, poukazuje autorka Anne Brontëová na ideály oné doby, na patriarchální nadřazenost mužů a na dopad tehdejších společenských norem na rodinný život. V kontextu své doby je román velice pokrokový a boří řadu společenských tabu viktoriánské doby. Román taktéž nese první náznaky feministických témat v literatuře. Zdůrazňuje, že žena nemusí být závislá na manželovi a nemusí tolerovat týrání, emocionální zneužívání, či jakoukoliv jinou formu nátlaku.

VO1: Jaká jsou specifika a paradoxy viktoriánské doby v díle Dvojí život Heleny Grahamové?

Bakalářská práce vymezila specifika a paradoxy viktoriánské doby týkající se děje románu *Dvojí život Heleny Grahamové*. Mezi specifika konkrétně řadíme vývoj manželství od smluvených po sňatky z lásky; dále nemožnost rozvodu manželství a nemožnost ženina odchodu od manžela, což bylo považováno za společenské tabu, protože pro ženu bylo potupné být bez manžela; mezi další specifika doby patří silně zakořeněná víra v Boha, která je v románu patrná zejména u hlavní hrdinky Heleny; dále je nutné uvést jako specifikum doby, že v rodinách dochází ke snížení průměrného počtu potomků na čtyři až šest dětí z původních šesti až dvanácti; výchova dětí a péče o ně je specificky úkolem žen; a v neposlední řadě je dobovým specifikem to, že se od manželek a žen obecně očekávala

pasivita a poslušnost. Role muže jakožto ochránce rodiny nesoucího autoritu je dalším specifikem viktoriánské doby, a jako dobrý příklad byl uveden pan Gilbert Markham.

Hlavní hrdinka knihy, Helena, paradoxně od manžela uteče, což je na tehdejší poměry neběžný postup; má s ním pouze jedno dítě, což je na svou dobu ojedinělé; dále Helena neplní pasivní roli poslušné manželky bez vlastního názoru, jak od ní manžel očekává; a v neposlední řadě je paradoxem Huntingdonův odklon od víry, naprosté zanevření na Boha a vysmívání se náboženství i víře. Paradoxem je i Arthur Huntingdon sám – jeho chování si protirečí s tehdejším ideálem viktoriánského mužského vzoru.

VO2: Jak se projevuje domácí násilí v díle Dvojitý život Heleny Grahamové?

V románu vidíme pouze jeden případ fyzického napadení Heleny, a to tehdy, když po ní a psovi manžel hodí knihou. Ve zbylých případech se jedná vždy o emocionální týrání a útlak Heleny manželem Arthurem. Arthur lže, žárlí a Helenou se snaží manipulovat. Helenu podvádí s Annabellou, čímž manželce způsobuje další bolest. Helenu emočně zneužívá a týrá svým hrubým bezohledným a sobeckým chováním, kdy například Helenu izoluje, dokonce jí i zakáže odjet na pohřeb jejího otce, také Helenu slovně napadá a uráží, a ve spojení se svou závislostí na alkoholu a hazardu jí nutí čelit jeho prchlivým náladám. Jeho přátelé a známí ho ve špatných aspektech jeho povahy podporují. Huntingdon často odjíždí mimo domov a Helenu nechává doma opuštěnou, zanedbává své povinnosti a nejeví zájem o péči o syna Arthura, kterého s Helenou mají. Dokonce se záměrně pokouší hatit manželčino úsilí a syna proti ní poštvává a podkopává tak její autoritu a roli matky.

VO3: Jak se projevuje feminismus v díle Dvojitý život Heleny Grahamové?

Román Dvojitý život Heleny Grahamové je dílem, které v sobě nese znaky feministického chování. Hlavní hrdinka románu je velice odvážná a inteligentní. Ačkoliv si svého manžela vezme z lásky a věří, že ho pomůže v mnoha ohledech napravit, nepodaří se jí to a Helena se nebojí poukázat na negativní aspekty sňatku z lásky. Své přítelkyni se však snaží pomoci najít sílu a počkat si na svého vhodného manžela a nedat se zviklat tlakem okolí na sňatek z rozumu. Manželovo tyranské chování si Helena nenechává líbit a nebojí se ozvat, pokud s něčím, co její manžel dělá, nesouhlasí. Zastává se slabších a ctí vysoké morální hodnoty. Není pasivní šedou myškou, což je role, která se od ní v tehdejší době očekává. Helena od manžela utíká, a v novém sousedství předstírá, že je vdova. Sebe, syna a služebnou živí prodejem svým maleb. Později, po návratu k manželovi uzavírá Helena s Arthurem písemnou dohodu o jejím výhradním právu na výchovu syna, což je naprosto

neotřelý čin. Po manželově smrti se Helena zasnoubí podruhé, tentokrát se svým milovaným Gilbertem Markhamem, avšak ze slušnosti k zesnulému exmanželovi Arthurovi a z úcty k manželství jako takovému čekají se svatbou nezvykle dlouhou dobu. Vše výše zmíněné skutečnosti dávají románu jedinečný raně feministický nádech, a kdybychom ho měli zařadit do jedné z kategorií uvedených v první polovině této bakalářské práce, zařadili bychom ho pravděpodobně do liberálního feminismu.

Sama autorka románu, Anne Brontëová, v předmluvě románu zdůrazňuje, že se nenechá zviklat patriarchálně řazenou společností a že si za obsahem knihy stojí. Smyslem knihy je pro autorku naděje, že by mohla alespoň jedné dívce dodat kuráž násilnickému manželovi vzdorovat a najít si k sobě milujícího a spolehlivého partnera. Autorka se také v předmluvě nechává slyšet, že pohlaví autora románu nijak nesouvisí s kvalitou knihy, a naráží tak na tehdejší kritiky románu Dvojitý život Heleny Grahamové a na narážky na mužský pseudonym Acton Bell, pod kterým kniha vyšla.

Knihy se svým způsobem zasadila o emancipaci žen a své místo ve feministické literatuře si vydobyla právem.

Seznam zdrojů

- AVDIBEGOVIĆ, Esmina; BRKIĆ, Maja a SINANOVIĆ, Osman. Emotional profile of women victims of domestic violence. *Materia socio-medica*. Roč. 29 (2017), č. 2, str. 109.
- BARKER, Juliet. *The Brontës*. St Martins Press, 1995.
- BERRY, Laura C. *Acts of Custody and Incarceration in The Wuthering Heights and in The Tenant of Wildfell Hall*, 1996.
- BRONTÛ, Anne. *Dvojí život Heleny Grahamové*. Naše vojsko, 1995.
- BRONTÛ, Anne. *The Tenant of Wildfell Hall*. Oxford University Press, 1992.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domáci násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020.
- DAVIES, Norman a ŠUSTROVÁ, Petruška. *Ostrovy: dějiny*. BB art, 2003.
- DELAMONT, Sara a DUFFIN, Lorna. *The Nineteenth-century Woman: Her Cultural and Physical World*. Routledge, 2013.
- DELAP, Lucy. *Feminismy: globální dějiny*. Host, 2022.
- DENNIS, Barbara a SKILTON, David. *Reform And Intellectual Debate In Victorian England*. Routledge, 2016.
- GALE, Cengage Learning. *A Study Guide for Anne Bronte's "The Tenant of Wildfell Hall"*. Spojené státy americké: Gale, Cengage Learning, 2016.
- HARRISON, J. F. Clews. *Late Victorian Britain 1875-1901*. Routledge, 2013.
- HARTMAN, S. Mary. *The Household and the Making of History*. Cambridge 2004.
- HAVELKOVÁ, Hana. *První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly*. Nesehnutí, 2004.
- HAVLÍK, Jiří. *Infekční nemoci*. 2., rozš. vyd. Galén, 2002.
- HORN, Pamela. *Life in a Victorian Household*. Gloucestershire, 2001.
- HROUZEK, Petr; KOTÍKOVÁ, Jaromíra; PAVLÍČEK, Petr a VARTANYAN, Artem. *Bariéry a potřeby osob ohrožených závislostmi: (alkohol, ilegální drogy a patologické hráčství)*. VÚPSV, 2019.

- CHITHAM, Edward. *Life of Anne Brontë*. John Wiley & Sons, 1993.
- KATZ, Lynn Fainsilber; HESSLER, Danielle M. a ANNEST, Amalia. Domestic violence, emotional competence, and child adjustment. *Social Development*. Roč. 16 (2007), č. 3, str. 513-538.
- KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka a kol. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Paseka, 2008.
- LUCE, W. Brontë. *A solo portrait of Charlotte Brontë*. S. French, 2017.
- MACHALOVÁ, Tatiana. *Domácí násilí: filosofická analýza pojmu*. Masarykova univerzita, 2014.
- MANGAN, Lucy. *The Feminism Book*. Dorling Kindersley, 2019.
- McDONNELL, Cheryl Ann. *Marriage in Victorian England*. In BSU Honors Program Theses and Projects. Item 420, 2018.
- MILNE-SMITH, Amy. *London Clubland: A cultural history of gender and Class in late Victorian Britain*. Palgrave Macmillan, 2011.
- MITCHELL, Sally. *Victorian Britain: An Encyklopedia*. Abingdon Garland Pub, 2011.
- PAPRSTEINOVÁ, Lucie; NAVRÁTILOVÁ, Jiřina a BOTEK, Libor. *Domácí násilí: příručka (nejen) pro pastorační pracovníky*. Karmelitánské nakladatelství, 2019.
- PHEGLEY, Jennifer. *Courtship and Marriage in Victorian England*. Santa Barbara Denver-Oxford, 2012.
- RENZETTI, M. Claire a CURRAN, J. Daniel. *Ženy, muži a společnost*. Karolinum, 2003.
- SCHLOSSBERG, Herbert. *Conflict And Crisis In The Religious Life Of Late Victorian England*. Routledge, 2017.
- SPENCER, Colin. *British Food: an Extraordinary Thousand Years of History*. Columbia University Press, 2002.
- ŠEVČÍK, Drahomíra, ŠPATENKOVÁ, Barbora a kol. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Portál, 2011.
- ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie*. Karolinum, 2010.

TOMEŠ, Josef. *Ženy ve spektru civilizací: (k proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*. Sociologické nakladatelství, 2009.

TOSH, John. *A Man's Place: Masculinity and the Middle-Class Home in Victorian England*. Yale University Press, 2007.

WASSON, Ellis. *Dějiny moderní Británie*. Grada, 2010.

Elektronické zdroje

ACORUS. *Domácí násilí/ Info o domácím násilí – Acorus*. Online. Dostupné z: <https://www.acorus.cz/co-je-domaci-nasili/>. [citováno 2023-12-12].

POSTMUS, Judy L. a kol. *Economic abuse as an invisible form of domestic violence: A multicountry review*. Trauma, Violence, & Abuse. Roč. 21 (2020), č. 2, str. 261-283. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Jan-Breckenridge/publication/324063627_Economic_Abuse_as_an_Invisible_Form_of_Domestic_Violence_A_Multicountry_Review/links/5ac5897c0f7e9b1067d4ce9e/Economic-Abuse-as-an-Invisible-Form-of-Domestic-Violence-A-Multicountry-Review.pdf. [citováno 2023-12-12].

SOKOLOVÁ, Věra. *Současné trendy feministického myšlení*. Abc feminizmu. 2004, str. 206-207. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/323425223_Soucasne_trendy_feministickeho_myshleni. [citováno 2023-12-12].

TOPINKA, Daniel a kol. *Domácí násilí z perspektivy aplikovaného výzkumu. Základní fakta a výsledky*. Online. Asociace pracovníků Intervenčních center, 2016. Dostupné z: http://www.domaci-nasili.cz/wp-content/uploads/Dom%C3%A1c%C3%AD-n%C3%A1sil%C3%AD-z-perspektivy-aplikovan%C3%A9ho-v%C3%BDzkumu.-SocioFactor-2016..pdf?fbclid=IwAR1XZqfdsPK_zPrB5VPdPGrlSnQQbZWdMRRMdRIJTXGH-YARdQJWP_jGqJI. [citováno 2023-12-12].

